

SVIESA

1

BALANDIS-GEGUŽĖ-BIRŽELIS, 1943

No. 2

KOVA SU NACIŲ SUBMARINAIŠ

“ŠVIESA”

(The Light)

Political, Scientific and Literary Quarterly Magazine, issued by American Lithuanian Workers Literary Society, 46 Ten Eyck St, Brooklyn, N. Y.

Editorial Board: R. Mizara, A. Bimba, V. Tauras.

Managing Editor—Anthony Bimba

Subscription Rates: \$1 a year; single copy 25c.

Entered as second class matter September 21, 1934, at the Post Office at Brooklyn, New York, under the Act of March 3, 1879.

TURINYS

Mūsų Kovotojai	39
Po Dviejų Žiauriosios Okupacijos Metų. R. Mizara	40
Lauk Manęs. Eilėraštis. Salomeja Nėris	41
Lietuvio Tėvynės Balsas. Petras Cvirkas	42
Vakaras. Eilėraštis. V. Žilvitis	44
“Aušra” ir Jos Visuomeninė Reikšmė. Dr. A. Petrika	45
Tu Karo Valkas. Eilėraštis. Salomeja Nėris	48
Amerikos Istorijos Pažinimas. A. Bimba	49
Mokslininkas Franz Boas. J. Gužas	51
Rusų Tautos Vaidmuo žalgirio Mūšyje. Evg. Veismanas	53
Rachmaninovas—Muzikos Galiūnas. Jonas Kaškaitis	56
Atlyginti Einu. Eilėraštis. Vacys Reimeris	60
Dvi Valkystės. Eilėraštis. Kostas Korsakas	61
Tarp Dviejų Atakų. Poema. Antanas Venclova	62
Zygio Daina. Eilėraštis. Liudas Gira	64
Iš Naujo. Eilėraštis. St. Jasilionis	64
Rauda. Eilėraštis iš rusų kalbos sulietuvino Tylintis	65
Jungtinės Tautos. Eilėraštis. Harold J. Rome. Vertė Jonas Kaškaitis	65
Knygų Apžvalga: Amerikos Demokratijos Steigėjai	66
Karo Metu Menas Sovietų žemėj	67
Apie Legendinį Revoliucionierių	68
Tarp Dviejų Didžiųjų Tragedijų	69
Penkios Paskutinės Dienos	70
Anksti Užgesusi žvaigždė	71

SVIESA

The Light

Politikos, Mokslo, Meno ir Literatūros
Trimėnesinis žurnalas

Prenumeratos kaina: metams \$1.00
Pavienis numeris 25c

Leidžia Amerikos Lietuvių Darbininkų Literatūros Draugija, 46 Ten Eyck Street, Brooklyn, N. Y.

Redakcinė komisija: R. Mizara, A. Bimba, V. Tauras. Atsakomybės redaktorius: A. Bimba.

No. 2

Balandis-Gegužė-Birželis (April-May-June), 1943

Metai X

Mūsų Kovotojai

Mūsų jaunieji vyrai, gal šeši ar septyni milijonai jų, kario bei jūrininko uniformoje. Jų visur pilna, juos visur sutinki. Kiekvienam mieste kas kelintas vyras—karys arba jūrininkas.

Mes jais didžiuojamės. Jie pašaukti didiam darbui—didžiausiam darbui, kokiam tolygaus nėra buvę nuo didžiosios Amerikos Revoliucijos prieš šimtą šešiasdešimt septynius metus. Jie yra mūsų viltis, mūsų laisvės ir teisių apgynėjai nuo dvidešimto šimtmečio rudųjų ir juodųjų kryžiuočių.

Šimtai tūkstančių jų jau karo frontuose. Jie rašo savo namiškiams, savo pažįstamiems, ir artimiems. Jų laiškuose skamba balsas tikrųjų kovotojų. Jie pasirošę aukščiausiam pasiaukojimui. Jie žino, kad šiam priešui negali būti jokio pasigailėjimo, jokio su juimi susitaikymo: *jis turi būti sunaikintas*. Jis bus sunaikintas!

Mums, amerikiečiams, karas dar tik prasideda. Mūsų karinės jėgos dar tik palaipsniui išsitraukia ir mūšius. Tuo tarpu Sovietų Sąjungos, Anglijos ir Chinijos jaunieji kovotojai ir liaudis karo našta neša jau kelinti metai. Ypatingai Sovietų Sąjungai ir Chinijai jau yra paaukojusios milijonus savo drąsiųjų kovotojų šiam bendrajam visos žmonijos reikalui.

Kai gyvenimo sunkumai pradeda didėti, kai reikmenų trūkumai vienas po kitam

pradeda reikštis, atsiminkime savo jaunuosius kovotojus, savo drąsiusius didvyrius uniformose, savo draugus ir brolius. Viskas, kas geriausia, negali būti per gera dėl jų. Pirmoje vietoje jie turi būti aprūpinti...

Atsiminkime kovotojus ir žmones Sovietų Sąjungos, Anglijos ir Chinijos, kurie jau tiek daug pasiaukoję ir parodę niekados pirmiau žmonijos istorijoje nematytos ištvermės.

Atsiminkime nacių pavergtuosius žmones Europoje. Atsiminkime Lietuvos vargdienius, kurie neša žvėriškojo kryžiuočio okupaciją ir ištroškusiai laukia išsilaisvinimo saulės patekant.

Mūsų sunkumai prieš jų kančias! Mūsų nusiskundimai prieš jų kruvinas ašaras! Tie mūsų nusiskundimai pavirsta į gėdą mums...

Priešas vėl padidino savo piktąją propagandą padalinti Jungtinių Tautų žmones. Jis išgalvoja visokias gudrybes ir apgavytes. Jis suranda parsidavėlių ir nevidonų. Jo strategija: *padalinti ir nugalėti*.

Nepasiduokime jo piktoms pagundoms, nepulkime jo iškaston duobėn. Mūsų strategija: *susivienysime ir laimėsime!*

Atsiminkime mūsų jaunuolius kovotojus Dėdės Samo uniformoje. Jie atlaikys karinį frontą. Mes atlaikykime civilinį frontą... Be mūsų jie negalės laimėti. Be jų laimėjimo mes pražūsime...

Po Dviejų Žiauriosios Okupacijos Metų

R. MIZARA

Ir štai neglostančia ranka
Suspaudė vokiečių tvarka
Lietuvių žemę surakintą...
—MAIRONIS.

I.

Du metai!

Taip, š. m. birželio 22 dieną sukanka du metai, kai ilgaamžis lietuvių tautos priešas, vokiškasis grobikas užpuolė Lietuvą ir kitas tarybines respublikas.

Tai buvo naktį iš šeštadienio į sekmadienį. Po sunkaus vasariško savaitės darbo, Lietuvos žmonės ramiai ilsėjosi. Iš saldaus miego juos prąždino baisiosios bombų eksplozijos, naikinančios miestus ir miestelius, ir pekliškieji kanuolių šūviai. Kaip bematant, visas kraštas buvo pavers-tas į gaisrų tinklą.

Dar kartą vakarų plėšikas smogė mūsų tautai baisių smūgių! Dar kartą kryžiočių ainiai, šiuo sykiu svastika prisidengę, pasimojo sunaikinti lietuvių tautą,—žiauriai ir greičiau negu Prūsų lietuvius!

Ir dėl to birželio 22 diena mūsų tautos istorijoje pasiliks niekad nepamirštama. Per metų metus, per metų šimtus kiekvienas lietuvis, dirstelėjęs į kalendorių, pamatęs birželio 22 d. išnaujo užsidedęs neapykantos ugnimi prieš 20-tojo šimtmečio hunus, prieš hitlerinius plėšikus.

Žymusis rusų rašytojas Ilja Erenburgas sako: *“Kovoje prieš kryžiuočių riterius Lietuva išugdė savo valią, savo sielą, savo istoriją.”* Pridėsime: kovoje prieš moderniškuosius kryžiuočius, prieš hitlerinius kanibalus Lietuva apvainikuos savo valią ir savo praeitį, savo istoriją dar gražesniais darbais!

Prieš tai, kas šiandien Lietuvoje dedasi, blanksta patys žiauriausieji kryžiočių darbai, atlikti senovėje.

Niekas, be pačių plėšikiškųjų šeimininkų okupuotoje Lietuvoje, negali surašyti visų niekadėjusių, papildyti per šiuos du metus. Tačiau kiekvienas žino, kiekvienas supranta, jog tos šelmystės, tos kriminalystės yra didelės, jos yra baisios. Tūkstančiai Lietuvos patrijotų yra išžudyti, tūkstančiai jų subruktą į kalėjimus, šimtai tūkstančių išgabenta į Vokietijos gilumą verstiniams karo darbams; tūkstančiai gražiausių lietuvių išplėsta iš motinų globos ir išga-

benta į prostitucijos namus naciškųjų plėšikų gyvuliškiems gašlumams patenkinti.

O paliktieji Lietuvoje žmonės apiplėšti, nualinti ir žiauriai pavergti. Urmu jie bandoma suvokietinti, prišerti vokiškąją okupantų kultūrą—plėšikų, vagių, žmogėdrų kultūra!

Bet Gražinos, Margio, Keistučio, Vytauto ainiai kovoja. Pilni Lietuvos miškai, kaimai ir miesteliai partizanų. Jie ardo priešą užfrontę, sprogdindami tiltus, naikindami į frontą vežančiuosius militarinius reikmenis traukinius, žudydami plėšriuosius okupantus, kur tik juos sučiumpa.

Lietuvos partizanai, visa Lietuvos liaudis puikiai žino, kad ne toli toji diena, kada į Lietuvą įžygiuos pergalingoji Raudonoji Armija, kada sugrižs lietuviškieji pulkai, nešini išlaisvinimo vėliavą ir ją iškels ant Gedimino kalno Vilniuje!

O tuomet, poeto Liudo Giros žodžiais:

*Už tėvynę nutierotą,
Už draugų kapus,—
Bus fašistam atiduota
Viskas su kaupu!...*

II.

Paleisti vokiškųjų užpuolimų ant Lietuvos šūviai tą pačią dieną buvo girdimi ir šiapus Atlanto, Jungtinės Valstijos. Jie sudrebino kiekvieną padorų Amerikos lietuvių. Tik lietuvių tautos nevidonai, tik savanaudžiai, tik barbariškajam Hitleriui tarnaujantys individualai tebebandė skelbti, būk naciškųjų kanuolių šūviai, paleisti ant Lietuvos, “skambėjo kaip laisvės varpo garsai.”

Ėmė mums kiek laiko, ligi susiorientavome, ką daryti, kaip pagelbėti mūsų tautiečiams, kovojantiems prieš neprietelių, dėl mūsų tautos išlaisvinimo. Ėmė laiko, iki mes susisiekiame su lietuvių tautos patrijotais, spėjusiais laiku pasitraukti iš Lietuvos Tarybų Sąjungos gilumon.

Šiandien mes jau žinome, ką daryti.

Per šituos porą metų lietuvių lietuvių, nepaisydami visokių tipų, veikiančių jų tarpe lietuvių tautos pavergėjo naudai, parodė, kad jiems rūpi jų tėvų krašto likimas, jo išlaisvinimas.

Negalėdami asmeniniai padėti, jie pradėjo medžiaginę paramą teikti savo broliams. Per trumpą lyginant laikotarpį jie sudėjo kelias de-

šimtis tūkstančių dolerių aukų tam tikslui. Ir aukos vis plaukia. Lietuvių visuomenė vis tebepersiima didesne neapykanta mūsų tautos priešui, vokiškajam grobikui, tą neapykantą realizuodama į pagalbos teikimą.

Organizuojamas įvairių daiktų siuntimas evakuotųjų vaikučiams Tarybų Sąjungoje, taipgi lietuviškiems kovūnams Raudonojoje Armijoje.

Ivyko šimtai masinių mitingų, kuriuose buvo pasmerkti vokiškieji užpuolikai ir pasveikinti kovotojai dėl Lietuvos išlaisvinimo!

Amerikos lietuvių visuomenė gyvai atjaučia savo brolių ir sesučių baisiąją padėtį nacių okupuotoje Lietuvoje. Ji gerai žino, kad mūsų tauta nūnai išgyvena tai, ko niekad savo istorijoje nėra mačiusi. Podraug Amerikos lietuviai yra įsitikinę, kad Lietuva ir vėl bus laisva ir kurs naują, laimingą gyvenimą. Po didelių audrų, po tamsios ir nykios nakties ir vėl mūsų tėvų kraštui skaisči saulė patekės!

III.

Lietuva turi birželio 22 d. Amerika turi savo gruodžio 7-tąją. Abi šios dienos sujungė Jungtines Valstijas ir Tarybų Sąjungą į vieną dėl laisvės ir taikos kovojančiųjų tautų šeimą—į Jungtines Tautas. Ir šis faktas mus kiekvieną dar labiau įtikina, kad pergalė bus neužilgo, kad plėšrusis priešas bus sunaikintas.

Tūkstančiai Amerikos lietuvių jaunų vyrų šiandien yra Afrikoje, Britanijos salose, Islandijoje, Airijoje. Vieni jų jau pila už priešo kalnierių ugnį, kiti tik pasirengę, tik laukia. Štai amerikietis lietuvis lakūnas Zigmas Verenis jau nukirto keletą vokiškųjų lėktuvų, jau davė priešui kelis užtarnautus smūgius. Ne vienas amerikietis lietuvis, kaip ir ne vienas Lietuvos lietuvis jau padėjo savo galvą bemušdamas tą patį priešą.

Mes esame įsitikinę, kad šį pavasarį ar vasarą bus atidarytas antrasis frontas Europoje. Kaip bus simbolinga, kaip gražu, kuomet amerikietis lietuvis kovūnas su mūsų krašto ginkluotomis jėgomis, ir Lietuvos lietuvis kovūnas su kitų tarybinių respublikų ginkluotomis jėgomis susitiks kur nors Vokietijoje ir pasispaus rankomis!

Tai bus atkeršyta už birželio 22-ąją!

Tai bus atkeršyta ir už gruodžio 7-tąją!

LAUK MANEŠ

Nemune ledai išplauks,
Obelys pabals.
Parymok, maneš palauk
Prie baltos obels.

Parugėm gelsvom basa
Vasara prabėgs.
Mėnesienoje rasa
Ašara žibės.

Bus ruduo. Atjos šiaurys,
Obelys pagels,
Lauk maneš pavakary
Vėtroj prie obels.

Šaltis išrašys languos
Tulpes, ramunes.
Negyvuos žiemos speiguos
Tujen lauk maneš.

Jeį dar myli, dar brangus,
Jeį manim tiki,
Drėgnas apkasas man bus
Tėviškė jauki.

Ir tu būsi taip arti,
Jausiu prie šalies.
Ir aplenks mane mirtis,
Ir kulka nelies.

Tu žiedelio nenumauk,
Nenukirpk kasų.
Ilgai laukus, dar palauk,—
Grįšiu iš tiesų.

Vėliavas nuleistas neš:—
Žuvusį minės.
Netikėki... Grįšiu aš.
Grįšiu... Lauk maneš.

Akmenys paplentėm kauks,
Sužaliuos lazda.
Lauk maneš, kai nebelaus
Niekas niekada.

Salomėja Nėris.

Lietuvio Tėvynės Balsas

PETRAS CVIRKA

Mano mylimas, senas kaimas prie Nemuno. Vieni savo galu jis remiasi į nedidelį mišką šiaurėje, vadinamą kupstynėmis, o kitu galu kaimo sodybos, apsuptos sodais, dunksi ant paties Nemuno kranto. Už slėnys platus, toks platus, jog iki Nemuno tenka eiti geroką laiko tarpą, per pievas. Tas pievas valstiečiai vadina "lankomis." Kiekvienas kaimo gyventojas turi po nuosavą rėžį lankos. Pavasarių potvinio metu Nemunas su išsilaužusių ledų gabalais pakyla ir

šienpūviai, anksti rytą, dar prieš aušrą, kol nenukrito rasa, nubrenda brydes, skiriančias vieno lanką nuo kaimyno lankos. Tuomet suskamba dalgiai. Saulei kepinant, anksti rytą nu-pjauta žolė jau suvytusi, o smulkesnioji ir visai išdžiūvusi. Ją vartyti ateina iš kaimo merginos, vaikai, ir per keletą kilometrų, visame didžiuliam plote kibždėte kibžda spalvingos moterų skarutės, žybčioja saulėje dalgį ašmenys, grėblių kotai ir svaiginantis, malonus žolės kvapas pripildo apylinkes.

Pietų metu pjovėjai ir grėbėjai bėga atsigavinti į Nemuno vandenį, ir linksmas alalavimas, šūkavimas, merginų dainos pripildo orą.

Nemunas ties mano kaimu ypatingai gražus: pavasarį platus ir triukšmingas, su aukštus krantus plaunančiais drumstais vandenimis, vasarą nusekęs ir ramus, tarsi pailsęs. Jame daug smėlio salų, pusiasalių, kurių pakraščiais bradžioja žuvėdros, garniai, maži kikeliai. Drąsesni ir vikresni vaikai, mostiguodami savo rankomis ir kojomis, atplaukia ant tolimųjų salų, kur smėlys ypatingai šviežias ir švarus, kur vanduo ypatingai grynas, vaikus. Vaikus tos salos vilioja dėl to, kad pro jas praplaukia garlaiviai—žemyn iš Kauno ir aukštyn iš Klaipėdos, Jurbarko. Dideli garlaiviai, nuo kurių vaikams keleviai mosikuoja rankomis arba skepetaitėmis. Kartais garlaiviai praplaukia su muzika, ir aiškiai galima išskaityti jų pavadinimus: "Kęstutis," "Palanga," "Gediminas..."

Ištisas valandas galima prasėdėti prie Nemuno, ir vis čia tavo žvilgsnis ras ką nors naujo, įdomaus: žiūrėk, ten pasirodė sielininkai, iš lėto ir sunkiai dauždami vandenį ilgais, gramėzdžiškais irklais; ten, kitoj vietoj, žvėjai jau meta tinklus, o netrukus matyti, kaip pakliuvusi didelė žuvis daužosi tinkle, pašokdama į orą, ir žvejai šaukia:

—Laikyk! Nepaleisk!

—Ei, ei, šėtone! Greičiau paduok valtį!

O tyliais vakarais, kai prieblandos šilti šešėliai nusileidžia į girias, slėnius, kai nutyla darbo garsai, dalgiai ir grėbliai, kai girdėt tolu-moj tik kalant kuolą, dusliai ir vienodai, prie kurio rišamas nakčiai, ganykloje, arklys, pievose ima griežti griežlė. Ji griežia sausu, tarškančiu

PETRAS CVIRKA

apsemia visą slėnį, tarsi marios. Vandeniui nusėdus į vagą, lankose lieka riebaus, glitaus dumblo sluoksnis. Kai tik saulė ima smarkiai šildyti, įsotinta trąšos ir drėgmės lankų žemė išvirsta tiršta, tankia žole. Kaip geras javas, žolė vis kyla ir kyla ir dar gerokai prieš Jonines visas kaimas susirenka į savo rėžius šienauti.

balsu, bet greitai ir ji nutyla. Ir tokia tyla, tarsi girdi, kaip alsuoja dienos metu įkaitusi žemė, kaip šnekina užsnūdusius savo vaikus kregždė, lizde, palangėje. Bet taip tik rodosi įpratusiai į dienos triukšmą klausai. Geriau pasiklausyk, ir išgirsi nuolatinį skambėjimą, nepaliaunantį nė akimirkai tolimą mažų varpelį skambėjimą. Tai žiogai, pasislėpę žolynuose, griežia savo mažais smulkais... Paskum, kur nors toli toli atsiliepia klarnieto arba armonikos melodija ir plaukia, plaukia, ilgesiu pripildydama krūtinę...

Tėvynė! Lietuva!

Ir kur tu šįandien bebūtum, broli lietuvi,—tolimojoje Argentinoje, prie Ontario ežero, didžiuliam Niujorke, Kanados miškuose, saulėtoje Kalifornijoje ar likimo nublokštas prie Gango krantų, tu dažnai regi tuos brangius, švelnius tėvynės vaizdus. Tu gimei gal ne prie Nemuno, gal kur nors prie Šešupės, prie Ventos, šventosios krantų, ar prie Šatrijos kalno, smiltingoje Dūkijoje, tačiau nuostabiai gražioje žemėje... Gal mažas būdamas apleidai savo gimtinę ir tėvus, svetur įsieškodamas laimės, kaip žmonės sako... Metams bėgant, įsikurdinai anapus jūrų ir okeanų, vedei, susilaukei šeimos, iš lėto, darbų ir metų naštos slėgiamas, ėmei senti. Bet ar nebūta tokių valandėlių, kada visu ryškumu atsi-stodavo tavo akyse jau baigias išblėsti giminės paveikslas? Taip! Jei tu esi lietuvis, jei tu žinai, kad tave pagimdė motina lietuvė, į koki miestą tave gyvenimo audra benubloškė, į kokią šalį, tu vis regėjai ir regi tuos brangius tėviškus vaizdus, tu sapnuose matai brangius Nemuno, Dubysos krantus, ir tave, kaip paukštį, pavasaris vis traukia ten, iš kur tu atėjai. Tu dirbai ir dirbi anglių kasyklose, tu plaukioji vandenynuose, tu stovi prie stakių, sėdi prie siuvmos mašinos, tau gal niekad nelemta grįžti į Lietuvą, bet tavo širdy amžinai slypi ilgesys, amžinai tu jautiesi visur laikinas gyventojas, nes tave riša nematomos, gijos, atsiminimai su tėvyne. Tu visur pakeleivis, jei laikinai netekai savo tėvynės, bet tu gyvas ir pilnavertis žmogus, jei tu ją turi, nors ir tolimą.

Tik pagalvokime, kas būtų su mumis, lietuviams, jei vieną gražią dieną, mes, išsimėtę visuose pasaulio kamuose, sužinotume, jog Lietuva liovėsi egzistavusi... Kad ten, kur amžius gyveno mūsų tėvų tėvai, kur maži mes išbraidžiojome lankas ir paupius, kur už langų, užiant sniego pūgai, mes glaudėmės prie krosnies ir migdydamiesi klausėme dainos, kurią traukė merginos arba motulė prie savo ratelio, kad ten nepaliko nė pėdsako mūsų gyvenusios tautos... Kas būtų su mumis, jei kartais tėviškės ilgesio

kamuojami mes pasiektume jos žemę ir pirmasis sutiktas žmogus į mus prabiltų svetima, vokiška kalba. O paskum, jei mes pamatytume kelių užrašus vokiečių kalba ir vietoj grynai lietuviškų kaimų pavadinimų, skaitytume: Hitlerdorf, Geringshoff, Rozenbergiser Tal... Ir jei mes išgirstume, kaip vokiška daina plaukia mūsų Nemuno krantu ir Nemunas vadinamas Memeliu, Dubysa vadinama kaip nors Daubysen... Ir jei miestuose ir kaimuose mes sutiktume tik vokiečius ir tik vokiečiai gyventų mūsų miestuose ir į mūsų klausimą, kur gi dingio lietuviai, gyvenę šiose vietose, būtų atsakytą: "Ją, ją, gyveno čia prieš penkiasdešimt metų toki litaueriai, arba žemaiten, bet mūs fiureris juos sutvarkė ir tą žemę ir miestus padovanojo mums, vokiečiams. Dabar čia—mūs faterlandas... Donnerwetter, apie kokius lietuvius jūs kalbate? Ko jūs norite? Jų nė kvapo čia nebeliko!"

Kas būtų su tavim, lietuvi, jei su tavąja tėvyne taip atsitiktų? O tai gali atsitikti ir atsitiktų tuo atveju, jei Hitleriui pavyktų nugalėti Tarybų Sąjungą, Jungtines Valstijas ir Didžiąją Britaniją. Kad hitlerinės gaujos be pasigailėjimo žudo okupuotų kraštų gyventojus, išveža juos katorgos darbams į Vokietiją, tai visiems gerai žinoma.

Kad būtų aiškiau, ką vokiškieji okupantai neša Lietuvai, aš paliustruosiu čia savo gimtojo kaimo pavyzdžiu. Lietuviškas, darbščių žmonių kaimas. Jame jau šimtai metų gyvena lietuviai. Jau šimtai metų, kaip šie Nemuno slėniai girdi lietuvišką kalbą ir dainą. Šimtai ir tūkstančiai lietuvių kartų, atgulusių į žemę, tarsi persotino ją lietuvių kaulais. Tai amžinai lietuvių žemė! Mano kaime—24 kiemai, arba viensėdžiai. Gyventojų bendras skaičius visą laiką svyravo tarp 130-190. Gyventojų pavardės skamba grynai lietuviškai: Tarutis, Dėdutis, Paunksnis, Stanulis ir t.t. Valstiečiai vidutiniškai, turį po 10-12 hektarų žemės. 1914-18 metų vokiečių okupacijos metu iš šio kaimo buvo išvežta į Vokietiją katorgos darbams 8 vyrai. Iš jų tegrįžo tik du, o likusieji žuvo bėda arba palaužti sunkiu darbu. Penketą valstiečių vokiečiai sušaudė, už tariamą slėpimą pas save rusų belaisvių. Septynetas jaunų ir pagyvenusių vyrų buvo uždaryta į Jurbarko koncentracijos stovyklą, už tai, kad šie žiemos metu perėjo draudžiamą zoną, t. y. per užšalusį Nemuną, įsieškodami ten pirkts duonos. Du iš uždarytų į koncentracijos stovyklą mirė susirgę šiltine, o iš penketo vėliau paleistų, trejetas, kurį laiką pasikamavę, iškankinti baisių stovyklos sąlygų, mirė. Be to, okupantų atneštos į kaimą baisios limpamos ligos—šiltinė, dezinte-

rija daugelį be laiko nuvarė į kapus. Taip nuo dėmėtiosios šiltinės vokiečių okupacijos metu išmirė mano kaime valstiečio žindžiaus šeima, susidedanti iš 6 žmonių. Iš kito to kaimo gyventojų Lengvenio šeimos mirė ketvertas žmonių. Į gretimą Burbinės mišką vokiečiai pratisė siaurąjį geležinkelį ir skubiai pradėjo skinti girią, be atodairių ją kirsdami ir geležinkeliuku gabendami šimtamėčius ąžuolus bei egles prie Nemuno, kurio vandenys tą brangiausią Lietuvos žmonių turtą turėjo nuplukdyti į Vokietiją. Prie miško darbų buvo suvaryta daug vyrų iš apylinkės. Ten jiems buvo įsteigti tam tikri barakai, iš kurių jie nebuvo išleidžiami. Laikomi blogose sąlygose, maitinami srutomis, mėnesių mėnesius su tais pačiais drabužiais, apipulti šašų, parazitų, žmonės ėmė kristi, ir musės. Iš mano kaimo buvo pavaryta darbams keletas vyrų. Iš jų mirė nusikamavę du valstiečiai Mikelkevičiai — tėvas ir sūnus. Dabar paskaičiuokime, ką vokiečių okupacija atnešė tik vienam mano kaimui? Be visų kitų okupantų skriaudų, padarytų valstiečiams, be galutinio ūkių nualinimo, visiškai žmonių apipilėšimo — mano gražusis, lietuviškas kaimas atidavė vokiečiams 28 aukas. Iš bendro 140 gyventojų skaičiaus per gana trumpą laiką tarpą, okupantai nužudė 28 pajėgius, sveikus vyrus!

Tokiu būdu "kultūrinant" Lietuvą, vokiečiams būtų netekę laukti ir 50 metų, kol išnyks pasakutinis gyventojas lietuvis šiame kaime. O gal manote, kad vokiečiai tik žudė lietuvius, visai nesirūpindami, kas užpildys žuvusių ir mirusių vietas? Anaip tol! Vokiečiai jau pirmos okupacijos metu buvo išdirbę smulkų Lietuvos kolonizavimo planą. Mano kaime jau buvo pasirodę pirmieji tos kolonizacijos diegai. Anksčiau minėtojo žindžiaus ūkis, kurio visa šeima išmirė šiltine, perėjo į iš kažkur atsiradusio vokiečio Zudermanno rankas. Kaimo malūnas, pirma priklausęs lietuviui Ginkui, perėjo pirmiausia valstiečiaus vokiškosios valdžios žiniai, o vėliau atsirado ir naujas malūno savininkas, Klaipėdos vokiečiai Šneideris.

Bet tai visa blanksta, palyginus su naująja hitlerine okupacija Lietuvoje.

Brolį lietuvi! Kur tu šiandien bebūtum, kokiam pasaulio krašte begyventum, žinok viena: tavo tėvynė pavergta, tavo tėvų žemė atiminėjama iš tavo brolių, giminių ir atiduodama vokiečiui. Kasdien tavo broliai, seserys, tavo artimieji ir kaimynai genami į katorgą, į frontus, jie marinami badu, jie naikinami už mažiausius "nusikaltimus."

Kaip skaudu darosi, kad dar iki šiol, kada taip reikia beatodairinės visų lietuvių vienybės didžiojo pavojaus valandą mūsų tėvynei, matai ir girdi užjūrio lietuvių tarpe balsų, derinamų pagal mūsų amžinojo priešo vokiečio propagandą. Kuop pateisinti tuos Amerikos lietuvių laikraščius, kurie vis dar nesiliauja pilstę pamazgų ant didingo, grandiozinio tarybinės santvarkos pastato. Tik visiškai apakę šiandien gali nepamatyti, kokias dvasines ir materialines vertybes sukūrė ir išugdė tarybinė santvarka. Tik visiškai netekęs žmoniškumo, tik virtęs savo tautos ir demokratinių laisvių išgama šiandien gali ignoruoti arba užmiršti tą milžinišką kraujo auką, tą šimtų tūkstančių jaunų vyrų, moterų, senelių ir vaikų gyvybių auką, sudėtą rusų ir kitų tarybinių tautų ant Europos laisvės aukuro.

Išlaisvintoji iš vokiečių okupantų lietuvių tauta pati atsakys, kam ji dėkinga už savo išlaisvinimą. Atskirus balsus, kurie šiandien bando sustruktinti, pakenkti Lietuvos išlaisvinimo iš vokiečių okupantų vergijos pastangoms, nustelbs trijų milijonų laisvos tarybinės Lietuvos balsas!

Mes tą balsą jau girdime, mes girdime nuo Nemuno, Dubysos krantų, ir greit jis susilies su pergalę ir laisvę nešančios Raudonosios Armijos karių balsais!

VAKARAS

Paskutiniai saulės spinduliai išnyko,
Ir likučiai dingo šviesumos pазaro.
Paukščiai ir žvėreliai poilsin nuvyko,
Kuomet jų darbui keliai užsidaro;
Kada pailsėti jiems laikas atėjo,
Tai kartu nurimo ir dvelkimas vėjo...

Tyla iškilinga apsupo visatą,
Deimantais žvaigždėlių dauso apsikaisė...
Prieblinda užtemdė orizonto ratą,
Ir dieną ir naktį įjungus sumaisė.
O pilnatis mėnuo taip šauniai pakilo,
Ant pušų viršūnių, ant snaudžiančio šilo.

Tas puikus paveikslas, brangus, išpūdingas,
Mano mintis neša į praeities šalį...
O iš tenais kelias ilgėsis didingas,
Iš ten, kur man skyrė šią likimo dalį.
Nuo būties tikrovės nors trumpai atsikyrė,
Svajonių bangomis taip maloniai yre.

V. Žilvitis.

"AUŠRA" IR JOS VISUOMENINĖ REIKŠMĖ

šešiasdešimtmetinei Jos Pasirodymo Sukakčiai Paminėti

(*Fragmentas Dar Neišėjusios Knygos "Dr. Jonas Basanavičius ir Jo Gyventa Gadynė"*)

DR. A. PETRIKA

Senovės lietuvių valstybinė kalba buvo *slavų-gudų* kalba, kilusi iš senosios rusų cerkvinės kalbos, su daugybe gudų liaudies žodžių (Lenkai ją vadino "lietuvių" kalba). Slavų kalba buvo rašyti visi pirmieji lietuvių raštai. Ja buvo rašyta "*Lietuvo Metrika*" (nuo 1386 m.), "*Lietuvos Metraščiai*" (nuo XIV amžiaus), garsūs

ja, padarė galimybę lenkų kalbai plisti, nors didelę Lietuvos gyventojų dalis net XVIII amž. vis dar laikėsi slavų kalbos (ypačiai Vilniaus ir Gardino gubernijose). Galiau visiškai sulenkėjo lietuvių bajorija, dvasiškija ir bendrai visa inteligentija. Lietuvių kalba liko gyva tik liaudyje.

DR. JONAS BASANAVIČIUS

"*Lietuvos Statutas*" (1529-66-88 m.), diplomatiniai bei valstybiniai aktai, teisių nutarimai, visokie sutarčių raštai ir visi kiti visuomeninio gyvenimo aktai. XIV-XVI ir iš dalies XVII amžiuje slavų kalba buvo vienintelė lietuvių rašto kalba. Ji buvo Lietuvos kunigaikščių namų kalba, ją kalbėjo visi to meto Lietuvos didikai ir diplomatai. XVI amž. buvo bandyta slavų kalbą pakeisti lotynų kalba. Tačiau Liublino unija (1569 m.), surišusi Lietuvos valstybę su Lenki-

Pirmoji lietuvių kalba išėjusi knyga buvo Mažosios Lietuvos protestančių kunigo Martino Mažvydžio sutaisytas "Katekizmas," išspausdintas 1547 m. Karaliaučiuje. Gi Didžiojoje Lietuvoje katalikiškas "Katekizmas," parduotas kun. Mikalojaus Daukšos, išėjo tik 1595 m. Tai buvo pirmosios lietuvių "literatūros" kregždės! XVIII amž. pabaigoj ir XIX pradžioj keli tautiniai atkiutę žemaičių bajorai pradėjo rašyti lietuvių kalba. Juos pasekė ir vienas kitas pranašesnis kunigas, supratęs, jog prie liaudies prieiti lengviausia—kalbant jos pačios kalba. Tačiau po 1863 m. sukilimo—norėdama lietuvių ištraukti iš lenkų įtakos ir palenkti prie savęs—rusų valdžia uždraudė lietuviams spausdinti knygas lotynų raidėmis (1865 m.) ir bandė įpiršti rusų raides—"graždanką." Lietuviai tokiai represijai griežtai pasipriešino ir lietuviškoji knyga mirė. Tuomi ir baigėsi žemaitiškosios knygos raida.

XIX amž. pabaigoj pradėjo reikšdintis lietuvių tautinis renesansas, kilęs jau ne žemaičiuose, bet Suvalkų krašte.* Po 18-kos metų spaudos draudimo, 1883 m. Ragainėje, Prūsijoje, pradėjo eiti pirmas lietuvių tautinės minties laikraštis "Aušra."** Taigi šių metų kovo mėn. sukako lygiai 60 metų nuo jos pasirodymo.

Pirmuoju "Aušros" redaktorium buvo dr. J. Basanavičius, stiprus tautinis romantikas-svajo-

*Dėlto dabartinės mūsų literatūros bendrinė kalba yra—suvalkiečių kalba, o ne žemaičių.

**Dar prieš "Aušrą" Prūsijoje ėjo du lietuviški laikraščiai: "Keleivis" ir "Lietuviška Ceitunga." Tačiau jie garbino kaiserio vyriausybę ir tautinės lietuvių sąmonės nekėlė. Be to, jie buvo spausdinami Didž. Lietuvos lietuviams nepažįstamom gotų raidėm ir tarpino protestantų kunigų pamokslus. Dėlto jie Didž. Lietuvos nebuvo populiarūs, katalikai juos vadino "bambizų gazetom."

tojas. Aišku—jo vedama „Aušra“ buvo irgi tautinio romantizmo įtakoje. Tačiau ji vis tiek suvaidino neginčijamai svarbų visuomeninį vaidmenį lietuvių tautinio atbudimo pradžioje. „Aušra“ buvo kolektyvus Didž. ir Maž. Lietuvos sutartinio tautinio darbo vaisius. Jos įžiebtoji Prometėjaus ugnis įstatė lietuvių į tą kelią, kuriuo eidami jie pažino save esant savitovia tauta, atsipalaidavo nuo dominuojančios lenkų įtakos, užkirto kelią sistemačiam lietuvių rusinimui. „Aušra“ paruošė dirvą vėlesnei, Prūsiose ėjusiai, lietuvių spaudai, nutiesė pagrindus—kad ir ne sąmoningai—klasinei lietuvių visuomenės diferencijai, kurią vėliau pagilino ir paryškino d-ro V. Kudirkos vedamas pozitivistų „Varpas“ ir socialdemokratų „Darbininkų Balsas“ bei „Lietuvos Darbininkas.“ Žymėtina, kad visa „Aušros“ „Varpo“ inteligentija—buvusių baudžiauninkų vaikai. Dalis tautiniai atbudusių bajorų, nusikračiusių savo senom tradicijom, pasidavė bendrai liaudiškai orientacijai.

„Aušra,“ bendrai, ryškios savo darbų programos neturėjo, politinių klausimų (pradžioje) ji vengė. Ji tenkinosi vien tik kėlimu lietuvių tautišku ir kultūrišku atžvilgiu. Ji stengėsi atgaivinti lietuvių kalbą mokykloje ir bažnyčioje. Gaivindama kalbą ir tautinę sąmonę, ji tarėsi tuo patim ruožtu atgaivinti ir apsnudusią lietuvių tautą. Caro valdžios ir sulenkėjusių kunigų bei bajorų-dvarininkų ji (bent pradžioje) nekludė, manydama tuo išlaikysianti „visų lietuvių vienybę.“ Tačiau keldama garbingą lietuvių pagonišką praeitį, „Aušra“—kad ir ne tiksliai—kartais įžeisdavo krikščionybę ir katalikų bažnyčią. Tas nepatiko kunigams, kurie itin sukilo prieš „Aušrą“ J. Šliupui ją redaguojant, nors bedieviškų raštų joje ir nebuvo.

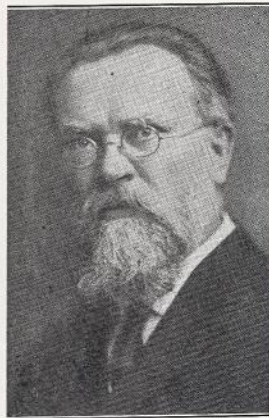
Kunigai, pratusie matyti tik dvasinio turinio knygeles, panašias vysk. Valančiaus leidiniams, negalėjo pakęsti grynai pasaulietiško laikraščio. Jie norėjo, kad ir „Aušra“ garbintų stebuklus ir savo raštus pradėtų su „Vardan Dievo Tėvo.“ Tame pasaulietiškume kunigai ir įžiūrėjo „Aušros“ „bedieviškumą.“ Kitaip sakant, apkaltino ją—ir pasmerkė—ne tiek už tai, kas joje buvo išspausdinta, kiek dėl to, *ko joje nebuvo*—tikybinės dvasios stoka! Kad tai yra tiesa, matyti iš paties Šliupo teigimų ir kunigų išleistos 1886 m. Krokuvėje 28-nių pusl. brošiūros „Priešaušrio,“ parašytos buvusio aušrininko kun. S. Gimžausko. Brošiūra nedviprasmiškai teigė, būk „Aušra“ esanti bedieviška, ir kovai prieš ją katalikų kunigai šaukėsi net savo konkurentų pro-

testantų pagalbos. „Aušrai“ mirus, „Priešaušris“ va kaip nusidžiaugė:

„Buvo jau pas mus garsingas laikraštis Aušra, vienok ans neturėjo krikščioniškos dvasės, priešingas katalikiškam tikėjimui ir erzinanantis svietišką vyresnybę, ne tik nedarosi naudingas reikalams apšvietimo, bet dar sėdams tarp gyventojų nesutikimus, didino tamsumą, par tai neilgai trukus, pragaišo.“

„Aušros“ Ideologija

Nors dr. J. Basanavičius savo „Priekalboj“ (pirmame „Aušros“ num.) ir buvo paskelbęs, būk „Aušra“ eisianti tautinio romantizmo ir idealizmo keliu; būk į konkrečius gyvenimo

DR. JONAS ŠLIUPAS

klausimus ji nesikišianti, tačiau vėlesniame jos gyvenime jau randame ir ankstyvojo pozitivizmo pradų, kurie paskiau taip skaidriai suklestėjo d-ro V. Kudirkos „Varpe.“ Šių pozitivistinių samprotavimų pirmtaku pasirodė J. Šliupas, paėmęs redaguoti „Aušrą.“ Jis visai kitaip, daug blaiviau ir realiau, pažiūrėjo į Lietuvos bei lietuvių tautos reikalus, negu idealistiniai—net mistiniai—nusiteikusi „Aušros“ bendradarbių dauguma. Jis nematė tautai naudos iš garbinių senovės karų ir kunigaikščių narsumo. Jis tautos nykimo priežastis matė kovoj dėl būvio ir ūkiškų—visuomeniniai materialistinių—veiksmų šviesoje, o ne kalbos nykime, kaip Basanavičius. Jis smerkė caro valdininkus, kunigus ir

sulenkėjusius dvarininkus už lietuvių skriaudimą.

Aišku, jog tokia, "nuo tradicijos nutolusi," "Aušra" negalėjo patikti nei caro valdžiai, nei kunigams, nei bajorams, nei kitiems caro valdžios pataikūnams. Jie visi vienu balsu suriko prieš "Aušrą" ir metė ją skaitę bei rėmę. Inž. Petras Vileišis net ragino Basanavičių išleisti kitą konservatyvų laikraštį "Lietuvą," kurį jisai žadėjo finansuoti. Tasai "didis Lietuvos mecenatas" (Vileišis) 1884 m. sausio 28 d. šliupui rašė:

"Ką tu parašei 6 nr. Aušros ant lakšto 183? Rašyti taip, kaip tu ten parašei—nors tai ir teisybė—tai gali taip rašyti tiktai kūdikis, nieko nesuprantantis. Tū kelių eilių gana, idant Tave prapuldtyt. Tu žmones keli in maištą prieš gudų vyresnybę! Ak, Dieve mano, kada tu tapsi protingesnis ir mokėsi geriaus už dantų paturėti savo mislis, kurios gal nepatikti mūsų viršininkams. 'Nužno priznat fakt' (reikia pripažinti faktą—A. P.)... Tu neturi nei jokio fakto, šimts perkūnų! Taip esmu piktas ant tavęs, kad jeigu čia būtum, tai ištikrųjų primuščiau... Tavo keletas tų žodžių sugadino visus iki šioliai numerius. Dabar neprieteliai gal pasakyti: 'Žiūrėkite, kaip gi leisti. Juk jie kursto neklausyt vyresnybės'... Girk vyresnybę, o ne peik jos, nes, teisybę sakant, mes nuo jos daugiau gero, ne kad blogo turime...

Toliau nei kokių būdu negalėdamas pagirti Aušros pakraipos, negaliu joį rašyti. Mes negalime kariauti su valdžia, o jūs to norite."

Šliupui buvo reikalinga finansinė Vileišio parama, todėl jis (šliupas), regimai, žadėjo "pasitaisyti." Kitame laiške Vileišis jau atsisleidęs, patenkintas šliupo pažadais, rašo: "Sakai su kunigais vaido nekelsi. Labai protingas daiktas. Bet ir su ponais taip-pat nekelk, nes tarp mūsų ponų yra ir atsisras daug."

Ir pats carbernis Vileišis tapo dideliu ponu, kai už 830,000 rublių įdėlių gaudavo kas metai po 30,000 rublių procentų iš bankų! Už tuos pinigų jis galėjo savo viloje (Vilniuje) baliavoti su generalgubernatorium ir kitais caro činovnikais. Žinoma, rublį kitą kai kada jis ir "tautos reikalams" bei bažnyčiai išmesdavo.

"Senieji aušrininkai" labai nudžiugo nusikratę šliupu. Jie net dėkojo Vokiečių valdžiai, išvairiusiai šliupą iš Prūsų. Tą jų džiaugsmą labai vaizdžiai išreiškia A. Vilkutaitis. Laiške iš Maskvos Mikšui jis porina:

"Pasidžiaugdami dasižinojome Aušrą pakliuvusią Tamistos, p. Mikšai, rankose. Galima dabar vėl tikėtis, kad Aušra grįš ant senobinio kelio, ant kurio ji buvo pastatyta pačioje pradžioje Tamistos ir mūsų garbingo p. Basanavičiaus... Ne mums (maskviečiams), bet pusgalviui p. Šliupui priguli teisingai vardas šunuodegio... Šliupas noriai apsiėmė vesti lietuvių, nors ir į prapultį, pakol Vokiečių vyriausybė neišgelbėjo Aušros iš jo nagų."

"Senieji Aušrininkai"

Daug kas mūsų laiku bando dangstyti "aušrininko" vardu. Aušrininkų būrin nori pateikti net ir tie, kurie prieš "Aušrą" kovojo. Dr. J. Šliupas apie buvusius "Aušros" draugus ir priešus 1936 m. "Vienybėje" rašė:

"Kaip anais laikais sunku buvo rasti mūsų Aušrai pritarimo tarp kunigų ir inteligentų, taip šiandien matau pastangas įsibriauti į aušrininkų eiles net asmenų, kurie anuomet buvo nesukalbami lietuvių priešingai ar bent troško Aušrą matyti po tuomet lenkuojančios kunigijos apsiaustu bei cenzūra. Gal ir gera buvo, kad Aušrai teko patekti bent kiek toliau nuo sulenkėjimo lizdų centrų... Prisipažinsiu, kad mano darbštumas ir judrumas rado atgarsį Lietuvoje. Ne kunigų tarpe, nes tik Gimžauskas, Jaunius ir Vaišvilas turėjo labai žodį mūsų pastangoms, o kiti Aušros skaitymą draudė, Aušrą net degino ir jos bijojo. Iš bajorų tik M. Davainas-Silvestravičius darbu teprisidėjo... Visai kitoks buvo kun. A. Baranauškas, ir fanatikas, ir unijos su lenkais mylėtojas."

"Aušra" ėjo apie 3 metus: pradėjo 1883 m., o sustojo ėjus—1886 m. Išėjo jos 40 numerių 29-se sąsiuvinuose. Prenumeratorių turėjo labai mažai: 1883 m.—69 (5 jų Maž. Liet., nors tuomet ten buvo apie 150,000 lietuvių), 1884 m.—300, 1885 m. 250, 1886 m.—175. Spausdino jos—1,000 kopijų, kurių daugumą išplatindavo agentai-kontrabandinkai, nors labai daug jų likdavo ir neparduotų. Pirmus penkis numerius suredagavo dr. J. Basanavičius (jis pirmo num. ir leidėju pasirašė), gyvenęs tuomet Prahoje, Čekijoje. Su šeštu numeriu (1883 m.) "Aušrą" paėmė J. Šliupas ir redagavo iki 1884 m. nr. 7-8 imtinai. Išeidamas šliupas paliko "Aušrą" M. Jankui, o šis 1885 m. nr. 7-8 atsiveikines su skaitytojais pavedė ją J. Mikšui. Paskutinius du "Aušros" num. (1886) suredagavo

vo Mikšo pakviestas J. Andziulaitis-J. Kalnėnas.

"Aušra" pradėjo eiti su labai mažu kapitalu ir iš finansinės krizės ji nepajėgė išbristi. Jos pradžiai davė: šernius 140 markių, Vištalius 100 markių, o dr. Basanavičius tik 100 frankų. Jos spausdinimo ir platinimo darbas buvo vedamas prastai, kiekvienas numeris išeidavo labai suvėlintas. Tas neigiamai veikė jos prenumeratorius ir rėmėjus. Išleidę pirmus penkis numerius, leidėjai jau buvo besirengią laikraštį uždaryti. Tik M. Jankaus parkviestas iš Šveicarijos šliupas padėtį išgelbėjo ir, reikia pripažinti, jam redaguojant "Aušra" turėjo daugiausia skaitytojų. Pats šliupas apie buvusią vargingą "Aušros" būklę sako:

"Pas Jankų atvykau be pinigų. Sutarėva, aš ir jis, dirbsią Aušrai ant kojų pastatyti; jis man duosiąs kambarį ir valgį, už ką vėliau atsiskaitysime; jeigu tik liks laiko, aš jam padėsiąs kiek prie ūkio, gal skaldant malkas ir tt. Aušros skolų radome 1,000 markių Kybelkos ir Syberto spaustuvei, kurias Jankus išlygino, ir kadangi Ragainės burmistras panorėjo Aušrą cenzūruoti ir liepė vokiškai išversti, mes ją tuojau perkėlėme į Tilžę pas Mauderodę spausdinti, kur Jankus pasigalavo mokėti spaudos išlaidas."

Kaip tik "Aušros" reikalai kiek susitvarkė, Vokiečių valdžia įsakė šliupui apleisti jų šalį. Mat, Maž. Lietuvos protestantai kunigai (lietuviai) ir tūli mokytojai skundė šliupą policijai, kaip "panslavistą", kuris būk tai norįs lietuvius ir lenkus sukelti prieš vokiečius. Išvažiudamas šliupas palikęs pinigų išleidimui dviejų "Aušros" numerių. O kai Jankus pavedė "Aušrą" Mikšo globai, tai šis sekamais metais (jo spaustuvei subankrutavus) visai ją uždarė.

Dėl "Aušros" Įkūrimo

"Aušros" įkūrėju ir leidėju paprastai skaitoma buvus d-rą J. Basanavičių. Pats Basanavičius, išdėstęs savo sumanymą ir atliktus reikiamus žygius, teigia:

"Tokių būdu, kaip aukščiau parodyta, man su Višteliausku, kaip literatams ir su Mikšu, apsiėmusiu laikraščio spausdinimą ir platinimą prižiūrėti, susitelkus, mums trims teko prie gemančios Aušros stovėti, kurios įsteigimas mano rūpesčiu atlikta."

Kitas gi senas aušrininkas, dr. J. Šliupas, nenori pirmojo aušrininko laurų pavesti vienam Basanavičiui. Jis sako, būk ir jam tos garbės priklausio tiek pat, kiek ir Basanavičiui:

"Nors dr. Basanavičius išleido nr. 1 Aušros savo vardu, bet tai buvo užurpacija, už kurią labai pyko Vištalius, o po truputį rūgojo ir šernius, ir Mikšis, ir aš, nes mes visi lygiai darbe dalyvavome. Ypač šernius buvo ta varpstis, apie kurią sukosi visa Aušros pradžia; jis ir Vištalius ir gi pinigų daugiau įnešė, negu dr. B-ius. Už tai prasišlenkia su teisybe visi tie, kurie dr. Basanavičių skaito esant Aušros leidėju. Iš gyvųjų tai gali paliūdyti dar M. Jankus, kuris tą dalyką gerai žino."

Mes manome, kad "Aušros" steigimo darbe abiejų daktarų lygiai pasidaruota ir dėl garbės ar pirmenybės varžytis nereikėtų.

Pradėjus ryškėti lietuvių visuomenės klasiinei diferencijai; pasirodžius, kad ir lietuvių visuomenėje yra varguomenės ir aristokratijos, kas klasiniu požiūriu yra nesutakiama; paaiškėjus, kad *tautos vienybė* yra *negalima*—"Aušrai" išslydo iš po kojų pagrindas, ji pasidarė nebeaktuali, nebegyvenimiška, jos prenumeratorių bei rėmėjų skaičius ėmė kristi—ir ji turėjo žlugti. Po "Aušros" kūrėsi kiti laikraščiai, su siauresnėmis programomis, tačiau stipriai atsirėmę aiškia ideologine baze, o ne besidangstą "tautinės vienybės" šūkiais. "Aušros" romantizma—pakeitė realistinis pozitivizmas.

TU KARO VAIKAS

Tu karo vaikas. Širdį drąsia
Ir ginklą rankoj išlaiky.
Ateis kiti—gal būt, supras jie,
Kokia mūs valanda klaiči.

Jie po tiesos žvaigždė bus gimę
ženkle negėstančios dienos.
Jie negirdės kurtaus sprogimo,
Nei bombų spiegiančios dainos.

Krauju patvinę upės laistos,
Ir griūva miestų pamatai.
Jie nematys gaisrų pašvaistės,
Kaip tu tėvynės nematai.

Mes jų likimą šiandien kalam
Bombanešiais ir tankais tik.
Nejau nukalsim vergo dalį?
Ar laisvės bus aušra skaisti?

Suspauski ginklą. Širdį drąsia
Turėk erelių giminės.
Kaip karžygį, tave supras jie
Ir džiaugsmo himnuose minės.

Salomeja Nėris.

AMERIKOS ISTORIJOS PAŽINIMAS

Didelis Istorijos Mokymo Apleidimas Mūsų Aukštosiose
Mokyklose; Socialiai Mokslai Negali Būti Priešingi
Istorijai, o Istorija Tiems Mokslams

A. BIMBA

“Pirmametiniai kolegijų studentai parodė nežinojimą Jungtinių Valstijų istorijos.

“Ištyrimas septynių tūkstančių studentų trysdešimt šešiose įstaigose atidengė didelį sandėlių klaidingų informacijų apie daugelį pamatinių faktų.”

Tokiomis antraštėmis pasirodė *New York Times'e* 1943 metų balandžio ketvirtą dieną straipsnis. Paskui išsivystė ta tema labai smarkios diskusijos. Jos tebesitęsia ir šiandieną.

Tema labai svarbi ir įdomi. Prie tų diskusijų prisidėsime ir mes, nes Amerikos studentų eilėse randasi tūkstančiai ir lietuvių vaikų. Kiek jie išmoksta? Ką jie žino apie šitą kraštą? Ką jie atsimena iš ilgų metų mokymosi vidurinėse mokyklose (high schools)?

Pirmiausia paimsime viršminėtam straipsnyje pateiktus davinius. Juos patiekė *New York Timeso* paskirti tyrinėtojai, Russell Fraser, pirmininkas Amerikinės Istorijos Komiteto, ir Dr. Allan Nevins, Amerikos istorijos profesorius Columbijos universitete. Jeigu pilnai patikėtum tiems patiektiems daviniams, tai turėtum žmogus desperatiškai nusivilti mūsų mokslinio amžiaus jaunimu. Štai tik keletas pavyzdžių:

Iš septynių tūkstančių studentų 1,705 arba 25 nuoš. nežinojo, kad Abraham Lincoln buvo Jungtinių Valstijų prezidentu Civilio Karo metu. Buvo tokių, kurie sakė, kad tuo laiku prezidentu buvęs Woodrow Wilson, kiti—Theodore Roosevelt, kiti—William Taft ir tt.

Daug studentų, ypač iš pietinių valstijų, teigė, kad Jungtinių Valstijų tuo laiku prezidentu buvo Jefferson Davis. Davis buvo prezidentu tik pietinių valstijų Konfederacijos.

Tiktai apie 1,000 studentų pripažino, kad McKinley buvo Amerikos prezidentu laike ispanų-amerikonų karo (1898 m.). Dauguma tvirtino, kad Theodore Rooseveltas buvo prezidentu, tuo tarpu Rooseveltas tapo prezidentu tik 1901 m.

2,077 studentai, arba apie 30 nuoš. nežinojo, kad Pirmojo Pasaulinio karo metu Jungtinių Valstijų prezidentu buvo Woodrow Wilson. Vieni sakė, kad prezidentu buvo Grover Cleveland,

kiti—Calvin Coolidge, dar kiti—Franklin D. Roosevelt, dar kiti—Abraham Lincoln!

Buvo klausimas apie žymiųjų amerikiečių darbus. Tiktai 22 nuoš. studentų pasirodė pakankamai žiną istorijos, kad pasakyti, kokiais dviem darbais atsižymėjo Abraham Lincoln. Tiktai 1,126 studentai, arba 16 nuoš. težinojo, ką Amerikai davė Thomas Jefferson. Tiktai mažuma studentų tėra šiek tiek susipažinę su tokiais istoriniais dokumentais, kaip Nepriklausomybės Paskelbimas ir Teisių, Bilius. Arba tiktai 445 studentai iš 7,000 galėjo įvardinti tryliką originalių Amerikos kolonijų, iš kurių susikūrė Jungtinės Valstijos po 1776 m. Revoliucijos.

Užteks apie nežinojimą istorijos. Buvo studentų klausta šis tas ir iš geografijos. Čia taip pat atsakymai buvę labai nepatenkinanti, studentai parodė visišką nepažinimą savo krašto. Pavyzdžiui, miestą St. Louis, kuris randasi ant Missisipio upės, jie padėjo prie Ramiojo Vandenyno pakraščio, kiti prie Atlantiko, tretį ant St. Lawrence upės ir tt. Arba miestą Portland, Ore., perkėlė prie Atlantiko Vandenyno. Tiktai 3 nuoš. studentų galėjo paeiliai išvardyti rytinės valstijos. Daugeliui Oregon, Texas, Utah ir Tennessee priklauso prie rytinių valstijų!

Vadinasi, kaip istorijos, taip geografijos nežinojimas yra labai didelis. Bet mes sakėme, “jeigu tikėtum Fraserio ir Nevinsio daviniais.” Toli gražu ne visi jiems tiki. Dauguma viešai išsireiškusių tuo klausimu visai jiems netiki. Štai, ve, Harvardo Universiteto studentų organas *Crimson* labai gražiai pajuokia patį Timesą. *Crimson* sako, kad Times neturi jokio humoro senso. Visas tas tyrinėjimas, girdi, buvo juokingas, falšyvas. Studentai, kurie tuose “kvotimuose” dalyvavo, tyčia kreivai ir juokingai atsakymus davę, kad pasijuokti iš Fraser, Nevins ir jų tyrinėjimo sponserio — The N. Y. Times.

Arba, ve, Dr. Erling M. Hunt, Columbijos Universiteto Socialių Studijų departamento galva, visą tą tyrinėjimą pavadina “juokingu, nepatikimu ir bemokslisku,” paverstų sensacijos tikslais.

Mrs. Eleanor Roosevelt irgi abejoja apie tyrinėjimo bešališkumą ir mokslinę vertę. Viena, girdi, tie daviniai neparodo visos studentijos atsilikimo istorijos pažinime. Jie parodo tik išimtis. Antra, aš, pavyzdžiui, ji sako, pusėtinai gerai esu apsipažinus su Amerikos istorija, tačiau, jeigu kas staiga pakisti man įvairius klausimus iš tos istorijos, tai aš susimaiščiau kad ir paprasčiausiais, man aiškiai suprantamais dalykais.

Sutinkame, kad šis tyrinėjimas neturi didelės mokslinės vertės ir kad jis, kaip vėliau pamatysite, pravesta labai blogais ir pavojingais sumetimais. Sutinkame taipgi, kad daugelis studentų juokus darė iš tų jiems pakiamų klausimų. Tą puikiai parodo kai kurie atsakymai. Pavyzdžiui, daugelis nabašniną Samuel Gompersą, buvusį vadą ir prezidentą Amerikos Darbo Federacijos, vadino "Grumpersu," "Goobelsu" bei "Goebelsu." Arba, štai, kai kurie atsakė, kad Amerikos atsiėmimas linkui Chinijos esąs paremtas tokia filosofija: "Gaukime iš jos kuodaugiausia, o duokime kuomažiausia," arba, "simpatizuokime, bet nieko daugiau nedarykime." Kiti, matyt, labai norėtų, kad Chinija laimėtų ir vyksta ant mūsų valdžios, kad jinai tiek mažai pagalbos Chinijai tesuteikianti. Girdi, "mes norime, kad Chinija laimėtų, bet prakeikta mažai jai padedame."

Visas tas studentų pašaipas reikia turėti mintyje. O visgi, tačiau, šimtai studentų, matyt, bandė rimtai parodyti savo istorijos žinojimą, o parodė visišką jos nežinojimą.

Jau seniai jaučiama ir visų rimtų mūsų šalies mokyklų sistemos vadų yra pripažinta, kad mūsų jaunimo Amerikos istorijos žinojimas yra toli gražu nepakankamas, nepilnas ir labai paviršutinis. Gal ne tiek stokuoja žinojimo bei atsiminimo tų smulkmenų, tų įvairių datų ir konkrečių dalykelių, kiek būtina reikalingo istorinių procesų supratimo. Pav., vargiai rasi tokį mokyklą lankiusį amerikietį, kuris nežinotų, kad Jeffersonas parašė Nepriklausomybės Paskelbimą arba kad Nepriklausomybės Paskelbimas buvo priimtas 1776 metų liepos 4 dieną. Bet tik retas kuris yra bandęs pasigilinti į Nepriklausomybės Paskelbimo istorinę reikšmę, jo filosofiją, jo vertę mums ir būsimoms kartoms.

Negalima praeiti pro tą faktą, kad mūsų kolegijose ir universitetuose istorijos mokymas visai pamirštas—apleistas. Jo visai nebepaisoma. Supratimas yra, kad studentai istoriją yra išmokę vidurinėse mokyklose! Pavyzdžiui, 82 nuoš. Amerikos kolegijų visai nereikalauja mo-

kymosi istorijos gavimui diplomos. Vadinas, kolegijoje studentas gali mokintis istorijos, arba gali nesimokinti—paliekama jam pačiam apsispręsti. Gerai, jeigu jis atsimena šį tą iš vidurinės mokyklos. Bet gal jis ten visai to subjekto nepaisė ir nieko neišmoko, kas, su apgalvestavimu, reikia pasakyti apie labai, labai didelę jaunų studentų dalį. Jis baigs kolegiją ir gaus diplomą nė mažiausio supratimo neturėdamas apie šios šalies istoriją.

Štai kame svarba Fraser ir Nevinsio pakelto klausimo ir štai kuomi turėtų susirūpinti mūsų mokyklų sistemos aukštosios galvos, apšvietos tarybos, mokyklų vairuotojai.

Iš antros pusės, kaip dabar paaiški, The New York Times ir jo parinktieji kolegijų studentų kvotėjai Fraser ir Nevins iškėlė šią audrą savotiškais ir pavojingais sumetimais. Jie, matyt, turėjo visai kitą tikslą, negu atkreipti visuomenės dėmesio į studentų atsilikimą istorijos studijose. Jie teigia, kad tame kalbas esąs aukštųjų mokyklų "užkimšimas" socialiniais mokslais. Tie mokslai nustelbė istoriją. Jais studentija esą susižavėjusi ir nebepaisą istorijos. Tuos socialius mokslus, tuo būdu, reikia šluoti laukan!

Kalbas esąs ir pats istorijos mokymas. Iš studentų esą neberekalaujama atmintinai išmokti ir atminti istorinių įvykių dienas, vietas ir tt., tai yra, smulkmenas. Bet jie esą raginami pačius įvykius suprasti ir mokėti įvertinti. Todėl mūsų kolegijų įnamiai esą tokiais nemokšomis arba užuomaršomis apie tas datas, apie tuos pavadinimus, apie tuos istorijos "aktorių."

Vadinas, Fraser ir Nevins nori pasukti istorijos ratą atgal, grąžinti mūsų mokyklas į senoviškas istorijos mokymo metodus. Nori, kad jie atmintų kiekvieną generolą ir kiekvieną valdininką, kiekvieną dieną ir kiekvieną vietą, bet kad visai nesirūpintų istorinių įvykių interpretacija. Jų siūlymai yra reakciniai. Prieš juos jau sukilo visas pažangusis elementas.

Labai teisingai pastebėtas Dr. Hunt. Jis sako: "*Šiame sensacijskame pranešime pavojus yra tame, kad jis pradės reakciją už mokinių įvairių faktų ir už sumažinimą dėmesio į reikšmės išsivystymą, kas reikalinga žinoti, jeigu norima, kad faktai turėtų vertę ir kad būtų galima juos atminti.*"

Dar daugiau, Dr. Hunt teigia, kad šituos "tyrinėtojų" atidengimus izoliacinistai panaudos "pakėlimui siauro nacionalistinio mokymo Amerikos istorijos ir prašalinimui mokymo kitų šalių ir kitų žmonių istorijos—istorijos, kuri šio

visapasaulinio karo ir tautų viena kitai priklausomumo metu būtina reikalinga supratimui mūsų pačių šalies." Ko reikia, jis sako, tai ne atmetimo kitų tautų istorijos arba socialinių mokslų, bet atsargaus patikrinimo istorijos, apmokymo, geresnio parinkimo medžiagos studentams, istorijos mokytojų, pakankamai apmokamų ir prirengtų, kurie padarytų istorijos pamokas tikrai naudingomis paruošimui gerų piliečių.

Taipgi, mums atrodo, visai teisingai pastebėjo Wilbur F. Mura, sekretorius Nacionalės Tarybos Dėl Socialinių Studijų, kad socialiniai mokslai neprieštarauja istorijai, o istorija so-

cialiniams mokslams. Tie mokslai gali tiktai papildyti istoriją, o istorija tuos mokslus. Iš tiesų pati istorija yra vienas iš tų socialinių mokslų. Kiti socialiniai mokslai: geografija, sociologija, ekonomija ir civics (mokslas apie valdžią, konstituciją ir tt.).

Taigi, kuomet mes dalinai sutinkame su "tyrinėtojų" nuomone apie mūsų studentijos atsilikimą žinojime šios šalies istorijos, mes niekaip negalime sutikti su jų pasiūlymais prieš socialinius mokslus. Tie pasiūlymai žalingi. Jie labai smarkiai dvokia anti-demokratizmu ir šovinizmu.

MOKSLININKAS FRANZ BOAS

J. GUŽAS

Dr. Franz Boas, antropologijos profesorius Columbia Universitete, didis darbas mokslininkas, pasaulinio masto rasių tyrinėtojas-autorite-

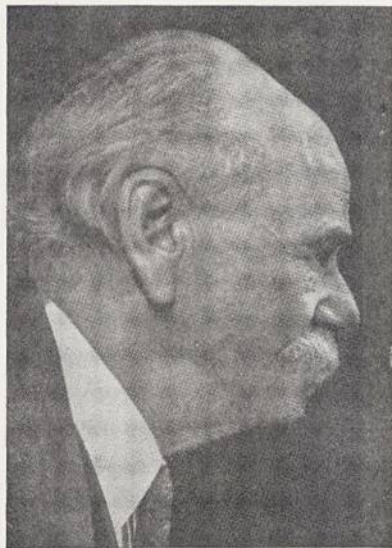
rasių skirtumus, nordikų mytus—viršgamtiskumą, nacių nuodingas teorijas; ves mus prie galutinės pergalės, laisvės nuo visų skerspinių, nuo rasių ir tautų diskriminacijos.

Dr. Boas pradėjo karjerą kaip mokytojas geografijos, bet kada nuvyko į Arktiką ir pabuvo tarpe eskimosų, susidomėjo antropologija ir rasių tyrinėjimu. Jis ne vien gilinosi į rasių tyrinėjimo mokslą, o ir aštriai kritikavo skleidžiamą nesąmonę apie "geltonplaukių viršgamtiskumą." Jau ketvirtadalis šimtmečio atgal jis pasmerkė baltąją viršenybę. Iškilęs hitlerizmas Vokietijoje dar daugiau akstino Boas mestis į politiską veikimą.

Jam teko turėti daug aštrių susikirtimų su reakconiškais elementais, kad atmušti įvairius skleidžiamus nuodus, tarp kitų, ir prieš atvykusių iš Europos pietrytų imigrantų laikymą žemesniais už nordikus imigrantus. Jis tokią ideologiją pasmerkė, išvadino "nordišku nonsensu," įrodė, kad rasių tipai nėra pastovūs, bet keičiasi su keitimusi sąlygų. Jis sakė:

"Ką mes žinome kaip rasę, didžiojoje yra aplinkybių padaras. Tokio dalyko kaip tyra rasė, nėra. Visos rasės Europoje yra mišinys kelių rasių, ypatingai, kada mes turime reikalą su didele grupe. Vokietijoje žmonės yra daugiausia maišyti iš visos Europos. Vokiška rasė yra niekas kitas, kaip gryna nesąmonė."

Jis moksliskais patyrimais įrodė, kad visos "rasės" tikrenybėje atstovauja kelių šimtmečių mišinį įvairių žmonių; kad nemoksliska jungti fiziškus charakterius žmonių su pastoviomis, nesikeičiančiomis kultūrinėmis ypatybėmis. Jis taipgi nurodė, kad skleisti mintis, jog žydai,

FRANZ BOAS

tas ir vienas įžymesnių kovotojų prieš hitlerizmą, mirė pabaigoje pereinamą metų.

Jo kilnūs darbai, praskinti takai į šviesesnių rytojų rodyd mums tiesą, kaip atskirti melą apie

italai, airiai, "nordikai" ir kiti esančios tolimos rasės, yra gryna klasta.

Dr. Boas pateikė nepaprastą surprizą-naujaenybę 1931 metais American Association for the Advancement of Science vasariniame susirinkime, pasakydamas:

"Nėra pagrindo tikėti, kad viena rasė natūraliai daug inteligentiškesnė, apdovanota stipresniu būdu, arba emociniai-jausminiai pastovesnė už kitas rases, kad tas skirtumas galėtų turėti įtakos į kultūrą.

"...Aš tikiu, jog dabartiniame mūsų žinojime leistina sakyti, kad nors individualas skirtingas, biologiškai skirtumai tarp rasų tėra maži."

Kiek vėliau, kada Hitleris paėmė galią į savo rankas, Boas pasakė: "Aš bandysiu šiek tiek apvalyti šiuo tarpu apie rases skleidžiamą nesamone. Manau, jog klausimas yra svarbus ir čia Amerikoje, nes čia irgi žmonės eina į pakvaišimą tuo reikalu..."

Dr. Boas įdėjo apščiai lobio į antropologijos mokslą: į archeologiją—tirdamas žmonių senienas, į lingvistiką, į etnologiją—rasių mokslą. Tarpe daugybės jo parašytų knygų ir straipsnių yra "The Mind of Primitive Man" ir "Anthropology and Modern Life." Pirmojoje jis studijuoja-numaskuoja mytų skleidžius apie rases, o antrojoje dėsto plačiai apie socialę nelygybę ir aštriai kritikuoja veislių gerintojų filosofiją. Tarpe kitko, sako:

"Saugu sakyti, kad joks kiekis veislių parinkimo negalės apeiti tų socialių sąlygų, kurios pagimdo skurdą ir ligas, kurios vėl atgims iš geriausios veislės taip ilgai, kaip ilgai esamos socialės sąlygos begailestingai stums žmones į beviltę ir bėdą."

Hitleriui paėmus galią į savo rankas, Dr. Boas knygoms pasidarė nesaugu. 1933 metais naciai sunaikino raštus, skelbiančius tiesą. Surado pavojingomis nacizmui ir Dr. Boas knygas ir sudegino. Kokia ironija! Kiel Universitete 1881 metais Franz Boas gavo filosofijos daktaro laipsnį, o užėjus hitleriškai pavietrei jo knygos paversta į pelenus! Ar tas Dr. Boas diskreditavo?

Dr. Boas nenusiminė. Jis jau buvo tarpe žymių mokslo vyrų, o jo simbolis—triumfas tiesos prieš melagingus mytus, mokslininkas prieš ignoranciją, demokratas prieš fašizmą.

Dr. Boas buvo vienas įžymiausių mokslininkų visų laikų; vienu ar kitu laiku jis buvo prezidentu American Academy of Science; garbės nariu Anthropology Society, Viennoj; Societe des Americanistes, Paryžiuje; Senkenbergische Ge-

sellschaft, Frankfurte; Geographical Society of Gothenburg, Hamburg and Wurzburg; Anthropological Institute of Great Britain and Ireland; Folk Lore Society of London, ir daugelio kitų.

Dr. Boas—didis mokslo žmogus, buvo lygiai didis kaip kovotojas už demokratiją ir laisvę. Kovojo už akademinę laisvę ir veikė organizacijėn ir agitacijėn dirvoje. Jis įstojo į College Teachers Uniją. Jis suorganizavo American Committee for Democracy and Intellectual Freedom. Jis rėmė herojišką kovą Ispanijos respublikos prieš Franco. Jis stojo už teikimą pagalbos Sovietų Sąjungai prieš nacių Vokietiją. Jis reikalavo Earl Browderį paliuosuoti iš kalėjimo. Taipgi kovojo prieš kunigo Coughlino fašistinį antisemitizmą.

Franz Boas gimė 1858 metais, Vokietijoje, iš žydų tėvų. "Pamate mano ankstybojo mintijimo," pasakojo jis, "buvo vokiški namai, kuriuose 1848 revoliucijos idealai buvo viekinčias jėgas; motina idealistiška, gyvai įdomaujanti visuomenės reikalais; tėvas liberališkų pažiūrų, bet nesidomįs visuomenės reikalais."

Jaunas Franz'as ėjo mokslą Heidelbergo, Bonn'o ir Kiel Universitetuose; mokslą sekmingai baigė 1881 m. ir aplaikė filosofijos daktaro laipsnį iš Kiel Universiteto. Jis pradėjo savo akademinę karjerą Berlyne, kaip geografinės mokytojas. Progai pasitaikius ėjo į geografinę ekspediciją važiuoti į Arktiką. Metus gyveno su eskimais, kas jį paakstino tyrinėti ir suprasti, kas nustato žmonių elgseną.

Studijavimas žmonių—jo viso amžiaus darbas. Vėliau jis atvyko į Amerikos Jungtines Valstijas tyrinėti indijonų ir kitų kultūrą. Mokinio Clark Universitete per tūlą laiką, o 1898 pradėjo mokytojauti Columbia Universitete. Ten išbuvo antropologijos profesoriumi iki 1937 metų. Daug įžymių antropologų Amerikoje ir kitur yra vieni buvę jo mokiniais, kiti jo mokymo įtakai pasidavę. Jo mokiniai jį lipšniai vadinavo "tėvu Franz'u."

Boas mirė gruodžio mėnesį, 1942 m., sulaukęs žilos senatvės, 84 metų. Jo paskutinis socialis suėjimas buvo simboliškas. Tik prieš mirsiant jis dalyvavo sueigoje pagerbimui prof. Paul Rivet, Francijos antropologų viršininko. Čionai Boas kukliai atžymėjo savo atsiekimus. Jo paskutiniu žodžiu buvo "Aš įrodžiau faktą apie rasę."

Įrodyta buvo, kad negras ir baltas, žydas ir krikščionis yra lygūs, kad Hitlerio "viršgamtinės rasės"—"baltosios rasės viršenybės" propaganda yra pražūtinga.

RUSŲ TAUTOS VAIDMUO ŽALGIRIO MŪŠYJ

Istorinis Mūšis Laimėtas Suvienytomis Karinėmis Jėgomis;

Hitleriški Istorijos Kraipytojai Bando Nuneigti

To Mūšio Reikšmę; Lenkų Fašistinės Teorijos

EVG. VEISMANAS

Mūšy ant Kulikovo Lauko rusai su kunigaikščiu Dimitriu (Donskuoju) priešakyje sumušė Auksinės Ordos totorius. Tas mūšis parodė visam pasauliui rusų liaudies jėgą, jos meilę savo nepriklausomybei. Rusų liaudis savo krūtinėmis apgynė savo ir visos Vakarų Europos žmonių teises.

Trysdešimts metų vėliau po šio mūšio, rusai palaikė savo vakarų kaimynus—lietuvius ir lenkus jų kovoj už laisvę. 1410 metų vasarą, mūšy prie Grunvaldo ir Tannenbergo (netoli dabartinio Karaliaučiaus) apvienytos jėgos rusų, lietuvių ir lenkų ištaškė Teutonišką Ordeną — vokiškųjų riterių ordeną.

Grunvaldo-Tannenbergo arba žalgirio mūšis buvo taip didelis ir turėjo tokią pasaulinę reikšmę, kaip ir mūšis ant Kulikovo Lauko. Jis pasiliko pas rusus ir lenkus žinomas kaip Grunvaldo Mūšis, pas vokiečius—Tannenbergo ir pas lietuvius—Žalgirio.

Žalgirio Mūšis buvo vienas iš didžiausių mūšių toje gadyneje ir jo tema labai plati. Jis turėjo reikšmės ne vien lietuviams, lenkams, bet ir rusų valstybės susidarymui.

Dar 13-tame šimtetyje Teutonų Ordenas siekė praveisti gyvenimą "žygį į Rytus" ir pavergti rusų žmones, bet Aleksandras Nevskis, ant Čudsko (Peipus) Ežero, parodė vokiečiams rusų liaudies galybę ir nuvijo juos atgal už rubėžius.

Pradžia 15-ojo šimtmečio pasižymėjo naujais žygiais feodalų riterių, kurie buvo sumušti Kryžiaus Karuose, kaip pietuose, taip piet-vakariuose ir ryt-šiauriuose.

Romos popiežiaus pasiuntiniai laimino kryžiuočius užkariavimo žygiams į Pabaltiją — į Lietuvos ir Rusijos žemes. Palestinos žemes popiežius vadino "Jezaus žemėmis", o Pabaltijos — "Šventos Marijos žemėmis." Galimas daiktas, kad popiežius buvo daugiau susiinteresavęs Pabaltijos krikštinimu, negu jos vokieitinimu, tačiau tas pačių dalykų nepakeičia.

Vokiški riteriai veržėsi į ryt-šiaurius plėšimo tikslais. Jie veržėsi kaip kolonizatoriai. Jie

ėjo ten su "kardu, ugnimi ir kryžium," atnešant pavergtoms tautoms, kaip išsireiškė Karolis Marksas, savo "krikščionių-vokiečių gyvulišką kultūrą."

Pradžioj 15-to šimtmečio rusų valstybės kaimynais buvo Lietuvos kunigaikštystė ir Lenkijos karalystė. Lietuvoj didžioju kunigaikščiu buvo Vytautas, o Lenkijoj karaliumi jo pusbrolis Jagaila. Jie tai vedavo ginčus savo tarpe, tai vėl susitaikydavo. Jų vaidus iššaukdavo tų laikų feodališkos sistemos santykiai.

Teutoniškas Ordenas perkėlė savo veikimą iš Mažosios Azijos į ryt-šiaurius, į Baltijos Jūros pakraščius, nugalėjo prūsus ir pradėjo pulti pagonių lietuvių žemes. Jie sugabiai aštrino priešingumus tarpe Jagailos ir Vytauto, ir tuo pasinaudodami, pavergė žemaitiją—Lietuvos dalį.

Žemaičių bažnyčias vokiečiai išjuokė ir sudegino. Jų kunigus (vaidelotus) išvaikė arba nukinkino. Žemaitijoj prasidėjo įvedimas "krikščionių-vokiečių gyvuliškosios kultūros." Teutoniško Ordono riteriai nepamiršo apkrauti nuteriotus žemaičius nepakeliama mokesčiais. Jie buvo priversti mokėti vokiečiams atsipirkimą gilemis, šluotomis ir vyžomis, nes duoną patys vokiečiai atimdavo ir išveždavo į savo Ordono sostinę Mirenburgą.

Riteriai-minykai pradėjo kiekvieną lietuvių po prievartą krikštyti. Jie juos krikštino, kaip patys išsireiškė, "ne vandeniu, bet jų pačių krauju." Jie privertė žemaičius statyti kryžiams atsparos punktus—pilis ir kitokius strateginius apsitvirtinimus. Žemaičiai pradėjo sukilimų kovą prieš pavergėjus vokiečius. Vieni kartu užsiliepsnojo ir suplekėjo kelios vokiečių pilys.

Lietuvos kunigaikštis Vytautas po nekurių svyravimų nusprendė atsistoti priešakyj kovos prieš Teutonišką Ordeną ir į savo pusę patraukė Lenkijos karalių Jagailą.

Jagaila sutiko vadovauti bendroms lietuvių ir lenkų jėgoms kovoj prieš vokiškuosius riterius.

Vytautas buvo giminystėj su Maskvos kunigaikščiu Vasilium Dimitrieju Pirmuoju. Vasi-

lius buvo vedęs Vytauto dukterį Sofiją. Lietuvos kunigaikštystė ir liaudis tais laikais buvo didelė įtakoj rusų feodališkos valstybės. Lietuvoj viešpatavo rusų kultūra, nes Lietuvos-Baltrusijos kunigaikštystės valstybinė kalba buvo rusų kalba.

Didysis Maskvos kunigaikštis Vasilius suprato, kad jeigu Teutonų Ordenas pavergs Lietuvą, tai tuo bus sudarytas pavojus ir rusų valstybei. Jis sutiko paremti Lietuvos kunigaikštį Vytautą, o, suprantama, ir Lenkijos karalių Jagailą jų kovoje prieš vokiškuosius kryžiuočius.

Su Lietuvos ir Lenkijos kariuomenėmis susijungė daug rusų, baltrusių ir ukrainiečių pulkų iš Smolensko, Polocko, Vitebsko, Kijevo, Galicijos, Volyniaus ir kitur. Ir tie pulkai sudarė pačias svarbiausias sąjungininkų jėgas. Jų priešakyj stovėjo sugabus rusų karvedis Jurij Lugvenievič, Dimitrio Donskojo anūkas.

Prie lietuvių, rusų ir lenkų pulkų dar prisijungė kaip kurie ir totorių pulkai vadovystėj chano Dželalidino, kurie veikė skyrium nuo Aukšinės Ordos, nes tuo laiku totorių galybė jau buvo susilpnėjus. Teutoniškojo Ordono apvienytoms jėgoms vadovavo kapitulio išrinkti—didysis magistras Ulrichas von Jungingen, maršalas von Walrode, komtūras von Lichtenštein ir kiti.

Abiejų pusių susitikimas įvyko vokiečių teritorijoj, netoli kaimelių Grunvaldo ir Tannenbergo. Rusai rašytojai pažymėjo, kad susikirtimas įvyko netoli Dubro ir Ostro.

Sis mūšis buvo vienas iš didžiausių mūšių visoj toj gadynėj ir įvyko prie ypatingų sąlygų. Pasirodo, kad nepaisant tarpe Lietuvos ir Lenkijos padarytos unijos ir karinio susitarimo, lenkų karalius Jagaila palaikė slaptus ryšius su vokiečiais. Vadinasi, jis lošė abiemis pusėmis.

Naktį prieš mūšį įvyko didelė audra. Vėjas sąjungininkų logerij nudraskė palatkas (drobules), kurios, kaip kokios didžiulės baltos paukštės, sukosi virš žmonių ir skrido į nakties tamsą. Auštant vokiečių kariuomenė pradėjo užimti pozicijas, išsieiliuojant ant kalnų, netoli Grunvaldo ir Tannenbergo, netoli Laubeno ežero.

Sąjungininkų gi jėgos stovėjo pakalnėj, žemoj ir miškais apaugusioj vietoj.

Vokiečiai savo užnugarį apsaugojo iš vežimų sudarytu užtvaru. Tai buvo jų savo rūšies tvirtovė. Vežimuose greta ginklų ir maisto, dar buvo daug vyno bačkų ir 10,000 naujai nukaltų retėžių sukaustymui belaisvių! Taip vokiečiai buvo tikri, kad jie laimės pergalę.

Tarpe vokiečių ir Sąjungininkų jėgų buvo di-

delis ir tuščias lygus laukas. Viduryje lauko stovėjo šeši galingi šimtmetiniai ąžuolai. Ant šio lauko 1410 metų birželio 15 dieną ir įvyko garsumis žalgirio mūšis.

Vytautas, matydamas vokiečių manevrinius prisirengimus, savo jėgas išrikiavo dviemis eilėmis. Totorių chanas Dželalidinas savo raitariją paslėpė miške. Jurij Lugvenievič komandavo rusų pulkam. Lenkų pulkam, pagal Jagailos patvarkymą, vadovavo maršalas Zyndram.

Nepaisant reikalo pradėti kovą, Vytautas ir Jurij Lugvenievič negalėjo. Vietoj signalo pradėti kovą, didžiam jų nustebimui, iš karaliaus Jagailos šėtos pasigirdo gražus choro giedojimas. Pasirodo, kunigai ir minykai, pagal Jagailos įsakymą, šėtroj laikė maldas vieną po kitos. Jagaila visokiais būdais stengėsi nutęsti kovos pradžią. Tuo pasinaudodami vokiečiai užėmė tinkamesnes pozicijas ir tada didysis vokiečių magistras Ulrich von Jungingen nusprendė pradėti mūšį.

Du vokiečių karvedžiai nusileido nuo kalno ir prisiartinę prie Jagailos šėtos, perdavė jų artimiems du plikus kardus, kaip iššaukimą į kovą. Prie to, vokiečiai perdavė Jagailai ir įžaidžiančius didžiojo magistro pareiškimus, kad susikirtimas neišvengiamas, kad karalius nuo to negalės išsisukti. Nepaisant ir to, Jagaila vis dar vilkino, vis dar meldėsi!

Mūšį prieš vokiečius pradėjo Lietuvos kunigaikštis Vytautas. Iš karto abi priešingosios pusės paleido po kelis šūvius iš kanuolių. Bet kanuolės tais laikais dar buvo naujas dalykas. Po keleto šūvių jos nutilo ir armijos metėsi viena ant kitos su nuogais ginklais. Pirmiausiai susikirto ilgais durklais, paskui kirviais ir kardais.

Vokiečių magistras pirmuosius savo smūgius nutilkė prieš lenkus maršalo Zyndram komandoj. Smūgis buvo toks didelis, kad lenkai pradėjo trauktis, o kai kurie pabėgo iš kovos lauko ir užnugarį skleidė bauginančius gandas, būk vokiečiai mūšį laimėję. Pradėjo eiti baisūs gandai, kad sąjungininkų armijos prie Grunvaldo ir Tannenbergo jau sumuštos.

Tuo karto vokiečiai taip gliai įsiveržė į lenkų kariuomenę, kad nukrito ant žemės net jų karališka vėliava. Tiesa, lenkai vėl ją pakėlė, bet jų eilės jau rimtai svyravo.

Teutoniškam Ordenui skaudų smūgį uždavė rusai—Smolensko, Vitebsko, Galicijos ir Volynio pulkai, Jurgio Lugvenievičio vadovybėje. Jie atlaikė visus vokiečių puolimus, ypatingai maršalo von Walrode pulkų. Jie perėjo į kontr-ata-

ką ir į tai paragino lietuvių ir lenkų pulkus. Prasidėjo baisus ir tais laikais labai paskilbęs "rusų mūšis."

Kovojo buvo užmuštas Friderick Wallenrodas, brolis paskilbusio kryžiuočių Ordono vado Konrado von Wallenrodo. Kaip meška įjėsmu buvo perversas Teutoniško Ordono drąsusis vadas didysis magistras Ulrich von Jungingen, ir daug kitų.

Mūšis buvo žiaurus. Vokiečių riterių neišgelbėjo nei jų šarvai, nei giedojimas psalmų prie "šventos Marijos." Jie pradėjo netvarkoj trauktis linkui savo vežimų. Ten prie paskutinės jų atsparos įvyko dar vienas žiaurus mūšis, bet lietuviai, rusai ir lenkai nugalėjo atkaklių kryžiuočių pasipriešinimą ir sulaužė paskutines jų apsigynimo linijas.

Žalgirio mūšį baigė totorių raitarijos pulkai. Chanas Džalalidinas paleido savo raitariją jau ant bėgančių kryžiuočių ir dabaigė jų naikinimą. Džalalidinas žaibo greitumu išėjo iš miško. Totorių nedideli, bet greitai arkliai lakstė po lauką, kaip smarkus vėjas. Totorių stiprūs balsai aidėjo ore. Vieni šaudė iš trumpų saikų, kiti kardu kryžiuočius kapojo, o kiti pritaisydami kilpomis gaudė juos už kaklą ir vilko žemyn nuo arklių. Krito jie ant žemės, kaip rugių pėdai, vilko juos paskui arklius. Susprogo vokiečių plieninės kepurės ir vielų drabužiai, arė žemę jie aštriais pentiniais. Baisi buvo Žalgirio mūšio pabaiga!

Tų laikų istorikai sako, kad Žalgirio mūšyje iki 40,000 vokiečių buvo užmušta ir 15,000 suminta į nelaisvę. Ant vokiečių belaisvių uždėjo tuos pačius retėžius, kurie Marienburge buvo nukalti sukaustymui lietuvių, lenkų ir rusų.

Didysis Lietuvos kunigaikštis Vytautas, pamatęs vokiečių vežimuose daugybę vyno bačkų, kurį geriant vokiečiai ruošėsi atstovėti pergalę, įsakė sudaužyti bačkas ir vyną išlieti. Plaukė vokiečių vynas per Žalgirio lauką, kuris buvo baisiai sudraskytas ir krauju aplaistytas.

Ilgai, per kelias dienas, čerškėjo retėžiai, dedami ant vokiečių belaisvių. Belaisvių ilgos eilės ėjo pro pulkų raštininkus, kurie net pavargę užrašinėdami jų vardus ir pavardes.

Signalinės šviesos ir ant dangaus pazaras nuo lauzų išnešiojo žinias apie Sąjungininkų armiją

pergalę ant kryžiuočių. Žinios sklido visu Baltijos pakraščiu. Žmonės, sužinoję apie pergalę, sukūrė dideles džiaugsmo ugnis. Jie pripildė įtalpas ne vynu, bet Baltijos Jūros vandeniu. Jie džiaugsmo apimti jūros vandeniu aplaistė savo laukus. Toji žemė ir Baltijos Jūra jau nebebuvo vokiečių nuosavybė.

Per šimtmečius vokiečių istorikai šykščiai ir melagingai aiškino Žalgirio mūšį, kuriame buvo ištaškytas Teutoniškas Ordenas, kuriame buvo padarytas galas jo "žygiui į Rytus." Taip darė istorikas Foigh savo užrašuose "Scriptores rerum prussicarum."

Lenkų istorikai, kaip J. Dlogusz ir Mechowski, savo "Monumenta Poloniae historica" ir vėliau 19-tame šimtmečių jų rašytojas Karol Szułch, bandė išaiškinti, kad prie Grunvaldo ir Tannenbergo pergalę davė lenkų pulkai ir visai ne neprisiminė apie rusų pulkus. Tai nebuvo istorija.

Teutoniškas Ordenas veržėsi į Rytus su savo plėšikiška ir vergiška politika. Sąjungininkų pulkai—lietuvių, rusų, lenkų, totorių ir net čekų, gynė žemaitiją ir kitus kraštus. Jie prie Žalgirio apgynė nepriklausomybę Lietuvai ir Lenkijos valstybių. Rusų valstybė suteikė reikalingą pagalbą savo vakarų kaimynams ir padėjo sunaikinti Teutoniškąjį Ordeną.

Hitleriški istorijos kraipytojai bando arba visiškai nutylėti apie tą pasaulinės reikšmės mūšį, arba išaiškinti jį savaip. Vokiečiai "istorikai" su manijakų atkaklumu tvirtina, kad jų misija tęsti jau kryžiuočių pradėtą "geležies ir kraujo" "žygį į Rytus."

Mums svetimos visos falsifikatorių "teorijos". Mums svetimas tas vokiečių "mokslas." Mums svetimos tūlos fašistinės lenkų teorijos, kaip Studnickio, kurių tikslas yra taipgi veržtis į Rytus.

Prie Žalgirio buvo sunaikinta kryžiuočių galybė. Tą atliko lietuvių, rusų ir lenkų suvienytos jėgos. Tuomi buvo parodyta galybė naujai besicentralizuojančios rusų valstybės. Be pagalbos rusų pulkų nebūtų buvę pergalingo Žalgirio mūšio...

Iš "Ogoniok", 1939 m.

Vertė D. M. Šolomskas.

RACHMANINOVAS--MUZIKOS GALIŪNAS

Su Mirčia Rachmaninovo Rusų Tauta ir Visas Pasaulis Neteko
Didžio Kūrėjo; Jis Mylėjo Žmones ir Jiems Kūrė
Muziką, Jiems Padėjo Pakilti Kultūroje

JONAS KAŠKAITIS

Sekmadienį, kovo mėn. 28 d. mirė įžymus pianistas, kompozitorius ir konduktorius S. V. Rachmaninovas. Mirė tik keturių dienų nedagavęs iki 70 metų, Beverly Hills miestely, Kalifornijos valstijoje.

SERGEI V. RACHMANINOV

Tai didžiulis nuostolis visam meniškam pasauliui, visiems tiems, kurie gerbė vėlonį ir aukštai vertino nepaprastus jo gabumus. Jo didžiai gailisi taipgi visi tie, kurie matė, kaip jautriai atsiliopė įsiai į milžinišką savo gimtosios šalies kovą, kaip jis geidė jai padėti šitoj kovoje ir kaip gausiai jis aukojo savo herojiškų žmonių pagalbai.

Gerbianči jį visuomenė aiškiai atsimena 1941 m. lapkričio mėn. 1 dienos koncertą Niū Jorke.

Visą to savo koncerto pelną Rachmaninovas paaukojo Raudonosios Armijos kariams. Visą gražiai surinktą sumą virš 3,600 dol. asmeniškai įteikė jis generaliniam T. S. R. S. konsului Niū Jorke V. Fediušinui. Už kiek laiko atėjo Rachmaninovui telegrama iš Maskvos nuo Visasąjunginės Kultūrinių Ryšių Draugijos. Tarp kitko ji taip skambėjo: "...priimkite mūsų padėką už jūsų gausią pagalbą mūsų herojiškos Raudonosios Armijos karžygiams, kurie narsiai gina savo šalį ir pažangos darbą nuo naciškų barbarų."

Dabar jau nebėra to garsaus ruso žmogaus kūrėjo Rachmaninovo. Didvyriška Raudonoji Armija tęsia savo didžią kovą prieš viso pasaulio nevidonus. Šitoj kovoje įinai išeis pergalėtoja. Gaila, kad tą dieną, kada priešas bus galutinai sumuštas ir laisvę mylinčios pasaulio tautos švės pergalę,—nebus mūsų tarpe to įstabaus ir sąjaušmingo rusų tautos sūnaus—S. V. Rachmaninovo.

Trumpa Biografija

SERGEI VASILJEVIČ RACHMANINOV gimė 1873 metų balandžio mėn. 1 d. Novgorodo gubernijoje, Onego—savo tėvų dvare. Jau iš pat jaunučių savo vaikystės metų jis parodė nepaprastų gabumų muzikoj. Nuo 4 savo amžiaus metų jis pradėjo mokytis skambinti fortepijoną, savo motinos priežiūroje.

Už penketo metų, 1882 m. motina jį nusiavežė į Petrapilio konservatoriją, kur jo piano mokytoju buvo Damžanskis iki 1885 m. Pagal savo metus vaikas buvo stebėtinai gabus muzikoj,—bet tuo patim tarpu mėgo pasvajoti, patinginiuoti ir pasiausti. Jis tuo nustebino savo pusbroį Aleksandrą Zilotį, kurs jį perkalbėjo važiuoti į Maskvos konservatoriją. Čia jį toliau lavino prie piano Zverevas, griežtas pedagogas ir kiltos disciplinos šalininkas, pramintas Maskvos Lesčetiickiu.

Zverevas reikalavo nuo savo gabaus mokinio smulkmeniškai, pilnai ir pritiktai atminti visa ką, ką tik jis jam kada sakė bei nurodė. Savo atminimuose Rachmaninovas rašė: "Kai Zve-

revas perpykdavo, tai jis būdavo pagatavas pulti savo auką su kumščiais ir mesti bet kokiuo daiktą, kurs tik pasimaišydavo jam po ranka; kai kuriais atsitikimais jis gal nebūtų abejojęs užmušti savo priešgyną."

Maskvoj jaunutis Rachmaninovas pirmą kartą matė ir girdėjo tokias žvaigždes, kaip *Salvini*, *Rossi*, *Duse*. Jis žengė pirmyn spindulingai. Ketverius metus išbuvęs po aštriu Zverevu sparnu, 1889 metais, tuo pačios Maskvos konservatorijoje, Rachmaninovas tapo mokiniu savo pusbrolio *Ziloti*, kurs jį tobulino valdyti pianą, o kompozicijos mokytojais buvo Arensks ir Tanejevas, Levo Tolstojaus asmeninis draugas.

Su kompozicija įdėmi istorija. Jeigu ne Čaikovskis, tai Rachmaninovas gal vargiai būtų išėjęs subrendusiu kompozitorium. Mat, būdamas 13 metų vaikišciu, Rachmaninovas perdirbo Čaikovskio "Manfredą," pritaikydamas jį pianui—ir parodė tą savo darbą pačiam Čaikovskiui. Čaikovskis stačiai nustebo tokiuo retu jaunuolio gabumu,—kad toks jaunas, o jau turi tokių stambių kūrybinių pradų. Tai Čaikovskis ir padėmė jį po savo sparnu ir padėjo jam tobulintis ir bręsti.

Rachmaninovo talentai, kaip pianisto ir kompozitoriaus, nuo dabar pradėjo klestėti greta vienas kito. Jis pagamino operą "*Aleko*," kaip išieiginį kūrinį, konservatorijos diplomai įgyti 1892 m., ir už tai jis tapo apdovanotas auksiniu medaliu. Baigęs konservatoriją, jis pradėjo važinėti po visą Europą su piano koncertais—ir visur rado šiltą priėmimą.

Vedėjas Imperatoriškos Operos

1898 m. Londono Filharmonijos Orkestras pakvietė Rachmaninovą, kad jis vadovautų šiai orkestrai su savo kūriniais. 1897-1898 m. jis buvo konduktorium Privačios Operos Ermitaže. Garšas apie jo gabumus plito aplinkui—ir daėjo iki to, kad jis tapo pakviestas būti vedėju Imperatoriškos Operos Maskvoj. Tą garbingą vietą jis užėmė 1905 ir 1906 m. Paskiau jis apsigyveno Drezdene nuo 1907 iki 1909 m. ir kūrė savo kompozicijas. Tada vėl grįžo Maskvon ir išgyveno ten iki 1917 metų. Čia jis tapo išrinktas vice-prezidentu Imperatoriškos Rusų Muzikos Draugijos ir buvo konduktorium Maskvos Filharmonijos koncertų nuo 1911 iki 1913 m. Jis taipgi užėmė Muzikos Inspektoriaus vietą diduomenės aukštojo mergaičių mokykloje tame pačiam Maskvos mieste.

1902 m. jis vedė Nataliją Satinienę ir prigyveno dvi dukteri—Ireną ir Tatjaną, kurios ir dabar tebegyvena.

Ameriką jis pirmą kartą aplankė 1909 m. ir turėjo didelio pasisekimo. Tuoj jis tapo paskirtas užimti vietą kompozitoriaus-pianisto prie Bostono Simfonijos orkestro. Kaip virtuozas pianistas, kompozitorius ir konduktorius, Rachmaninovas lošė svarbią rolę muzikiniame šios šalies gyvenime.

Pirmas Pasaulinis Karas sutrukdė muzikinį Rachmaninovo veiklumą. Išvyravus Rusijos Revoliucijai 1917 m., jis su šeima išvažiavo Švedijon, o 1918 m. atvyko Amerikon ir šioj šaly apsigyveno pastoviai.

Vienas nemalonus incidentas padarė dėmę Rachmaninovo gyvenime. 1931 m. jis patalpino savo atvirą laišką Niū Jorko dienrašty *Times*. Tame laiške jis kritikavo indų poetą Rabindranatą Tagorą už jo prielankų atsiliepinimą apie Tarybų mokslą ir švietimą. Už tai jis susilaukė paėikimo nuo Tarybų valdžios. Vėliau jo santikiai su Tarybų valdžia pasitaisė, ypač kada Rachmaninovas gausiai pradėjo šelpti savo gimtąjį kraštą ir Raudonąją Armiją jų pastangose trauškinti užplūdusią Hitlerinę barbariją.

1941 m. Rachmaninovas tapo nariu Amerikos Muzikų Federacijos, o šių 1943 m. pradžioj jis tapo J. V. pilieciu ir apsigyveno Beverly Hills miestely.

Triguba Garbė

Muzikinė Rachmaninovo galybė skamba garšiai po platų pasaulį. Jo garbė tribuga: jis—vienas pačių didžiausių šios gadynės virtuozų pianistų, jis—įžymus kompozitorius, jis—konduktorius nepaprastų gabumu.

Nedaug buvo tokių pianistų, kurie valdė tokią meistrišką techniką ir duodavo tokį žavinągą perdavimą, kaip kad Rachmaninovas. Tačiau aiškos ir galingos jo perdavimo linijos buvo plynos, be jokių perdėtų smulkmenų. Rachmaninova vai kurie vadina muzikos filosofu. Jo muzikoj girdi labiau šalto proto įtaką, negu kad jausminio sąjūdžio. Jis skambino, gerai suprasdamas, jog visa kompozicijos prasmė daug svarbesnė už perdėtą išpildymą techniko. Lyg kad tapytojas nutepioja pilną paveikslą, bet be visokių tų mažiausių smulkmenų. Ištolo žiūrėdamas, gauni pritinkamą įspūdį, bet, priėjęs visai arti, nerandi visokių smulkučių bruoželių.

Savo koncertuose Rachmaninovas užvaldydavo publiką, perimdavo ją magnetiška savo muzikos galia. Imkim, kaip pavyzdį, vieną jo koncertą, išpildytą prieš keletą metų Niū Jorke gerai žinomam muzikos centre Carnegie Hall patalpoje.

Klausovai užtvindė mižinišką salę, prikimšo kiekvieną prieinamą jos kampelį, pripildė visą

pastolį. Entuziazmas augo, aplodismentai garsiai ženkliu užgyrimą, o, koncertui pasibaigus, publika stačiai sukėlė ovaciją, nei iš vietos nėjo, kol Rachmaninovas davė priedo dar kelis kūrinįs per dar gerą pusvalandį laiko.

Ilgūdus muzikos kritikas Olinas Daunas (Downes) Niū Jorkiškiam Taimse rašė:

“Ar tai kaip perdavėjas, ar kaip kompozitorius, p. Rachmaninovas vakar padarė savo klausovams neišdildomą įspūdį šios didžios ir gyvos tiesos. Kai jis, pavyzdžiui, skambino Šopeno Nokturną, melodijos linijos sudarė lyg kokį skliautą ir sąjūdį palinkimą, kurs kiekvieną notą darė ženklina, ne dėlto kad iš jo būtų išspausťas perdintas arba sugraudintas sąjūdis, bet dėlto, kad kiekviena nota (garsas, skambėsis), sąryšy su kitomis, prisidėjo prie sudarymo skaptuotos dainos, kuriai negalima buvo nepasiduoti arba prieštarauti, nuo pat jos žavingos pradžios iki jos tobulo ir pasekmingos užbaigos.

“Mes, kurie klausėm, pagal instinktą arba patyrimą žinojome, jog retą kartą menas pilnai tobulo muziko, perdavėjo ir galvotojo pražydo stačiai puikia gėle, ir jau nebėra nieko daugiau pasakyti arba padaryti, kaip tik visiškai prašalinti iš galvos bet kokią mintį bei nuomonę, vien tik paliekant didžio patyrimo sąvoką.”

Slavų Dvasia

Kaipio artistas kūrėjas, Rachmaninovas aukštai stovi tarpe savo bendraamžių. Kuomet aplinkui siaučia nauji palinkimai ir pastangos siekti ko tokio nepaprasto harmonijoj ir pusiaudžiažiški reksmai užima vietą klasikų, tai Rachmaninovas stovi mirguluojančiam kontraste. Jojo visi alei vieno kūriniai pasižymi aukštu ir muzikingai grynu taurumu. Jojo simfonijos, sudekinimai, ypač preliudai aštria mažesne C, pasidarė patys populiariai jo kūriniai.

Jo muzika dažnai apibūdinama, kaip “rusiška.” Bet tai nevisai taip. Jo kūriniai dvelkia bendrai slavų dvasia. Jie nėra taip tikrai rusiški, kaip kad kompozicijos Musorgskio, Borodino arba Rimski-Korsakovo. Net ir jo mokytojas Čaikovskis, nors ir pusėtinai tarptautinis—labiau už daugelį savo sandraugų, buvo labiau rusiškas savo menu, negu Rachmaninovas.

Apie jo kompozicijas Daunas vienoj vietoj štai kaip sakė:

“Ne, ne jam buvo dieta iš pasakų ir įsigalėjusio rytiškumo, kuo pasižymėjo tokie garsūs spalvininkai, kaip Borodinas, Musorgskis, Balakirevas ir Rimski-Korsakovas. Tautinis liaudiškas elementas, melodijos žvilgsniu, stipriai pasi-

reiškia daugely Rachmaninovo kompozicijų, bet tai labiau kaip bendra dvasia, negu kad pakartojimas arba būdas vaizdingai muzikinio efekto pasiekti. Jis krypsta šiek tiek į vokišką simfoninę tradiciją, matyt, kad pajusti, jog paviršutinė muzikos tarmė nėra užtikrinimas jos tautiškumo; ir, šiuo atžvilgiu, Čaikovskio pavyzdys, su jo aiškiu skolingumu Italijai ir Vokietijai, pilnai jį palaikytų jojo nuomonėj. Da labiau, Rachmaninovui forma, klasikinė forma yra pamatinės pagarbos dalykas.”

Kūrinių Gausa

Rachmaninovo kūryba, užgirta ir padrasinta ankstyvo pasisekimo, plėtėsi ir bujojo audringai. Dar mokyklos metais jis sukūrė savo garsųjį “Prelūdą,” taipgi vieno veiksmo operą “Aleko.” Truputį vėliau da dvi vienaveiksmes operas: “Šykštusis Riterius” ir “Frančeska da Rimini.” Toliau seka orkestrinė fantazija “Uola” ir “Elegiškas Trio,” pašvęstas P. I. Čaikovskio atminimui.

Iš viso jis sukūrė 3 operas, 3 simfonijas, 4 orkestrines fantazijas (“Uola,” “Negyvėlių Sala,” “Bohemiškas Kaprisas” ir “Trys Simfoniški Šokiai”); 4 piano koncertus, iš kurių antras ir trečias ypatingai populiarius; savo įstabų “Rapsodiją Paganinio Tema” pianui ir orkestrai, chorinę simfoniją “Varpai,” kantatą “Pavasaris,” “Vakarinės Mišias” vyriškiems balsams, violančelio sonatą, dvi sanotas ir apie 60 kūrinių pianui, iš kurių ypač garsios yra dvi eilės “Prelūdų” ir dvi eilės “Vaizdingų Etiudų”; keliolika kūrinių dviem pianam ir virš 75 dainų, kurių daugybė plačiai žinoma ir dažnai pakartojama.

Iš visos šitos daugybės įvairių kūrinių, Antroji Simfonija E mažąja, piano koncertai C mažąja ir D mažąja, “Rapsodija Paganinio Tema,” piano preliudai ir tūlos dainos stovi tarpe pačių svarbiausių kompozicijų 20 amžiaus.

Koncertuodamas Rachmaninovas perstatydavo kūrinius visokių kompozitorių, visokių laikotarpių ir stilių. Tačiau beveik kiekviename koncerte jis duodavo bent vieną savo kompoziciją, ypač kada išėdavo solistų ir virš kokių orkestro. Ir visuomet jis pasižymėdavo įstabiu taurumu.

Kaip Jis Pats Žiūrėjo į Muziką

Rachmaninovas—klasikas iš pat pašaknių. Tačiau jis savo koncertuose atvaizduodavo ir įžymiausius modernistus kompozitorius, kaip Klodą Debiusę, M. Ravelį, Respigį. Bet jis visai nesidėmėjo tokiais modernizmo sekėjais, kurie sten-gėsi pagaut efektą be melodijos.

Šiuo atveju jis kartą pareiškė: “Muzika turi

teikti palengvinimą. Ji turi atnaujinti ir pasikaidrinti protą ir sielą, o moderninė muzika to nepadaro. Jei mes norime turėti didžią muziką, mes turime grįžti prie tų pamatų, kurie praeities muziką padarė didžią. Muzika negali būti vien tik spalva ir ritmas; ji privalo parodyti širdies sąjūdžius."

Savo knygoj: "Rachmaninovo Atsiminimai," išleistoj prieš keliolika metų, jis rašė:

"Šiandien, kuomet didesnė mano gyvenimo pusė jau praėjo, mane nuolat persekioja abejonė ir baimė, jog, beeidamas į per daug laukų, aš galėčiau nepanaudoti gyvenimo geriausiu būdu. Anot seno rusiško posakio, aš 'medžiojau tris zuikius.' Ar aš galiu tikrai žinoti, jog nušoviau bent vieną jų?"

Šitos abejonės buvo nepamatuotos. Nes, savo bendralaiškių nuosprendžių, jis stovėjo aukščiausiai visuose trijuose veikimo laukuose. Jis du kartu buvo kviestas užimti vietą nuolatinio konduktoriaus Bostono Simfonijos orkestro, bet abu kartu atsisakė.

Dažnai jis važinėjo po šią šalį ir užsienį su savo koncertais, kur užimdinėjo visas tris vietas: kompozitoriaus, pianisto ir konduktoriaus, —ir visuomet išeidavo pasekmingiausiai, su karštu publikos užgyrimu.

Ypač atmintina šiuo žvilgsniu eilė jo kencertų Filadelfijoj ir Niū Jorke 1939 metais. Juose Rachmaninovas pats konduktavo tūlus savo kūrinčius; jis buvo taipgi solistu prie piano programose, pašvęstose savo kompozicijoms. Tie koncertai buvo duodami Filadelfijos orkestro, Eugenijaus Ormandės vadovybėje, paminėjimui 30 metų sukakties nuo pirmutinio Rachmaninovo pasirodymo Amerikoj (1909 m.).

Visi šitie koncertai išėjo kuo puikliausiai, su perpildytomis auditorijomis, su karštomis ovacijomis, su plačiu kritikų užgyrimu.

V. J. Apibūdino Rachmaninovą

1911 metų meno žurnale "Rusiška Senovė" tilpo vaiski Rachmaninovo muzikos charakteristika, nupiešta V. J. plunksnos:

"Glinka—melodingo rečiativo tvėrėjas; jojo tradicijas rutulioj Balakirevas, Musorgskis, Čaikovskis.

"Rachmaninovo deklamacijos nustebina savo naturalumu; jo lirika nuosirdi, paprastų gyvenimo išpūdžių perdavimas poetiškai apgaubtas.

"Technikos žvilgsniu Rachmaninovo kūriniai pasižymi savo melodingumu, ritnišku išradingumu. Instrumentacija jam, kaip ir Čaikovskui, tarnauja tik kaip įnagis autoriaus pasimojimams įkūnyti. Šumanui jie—narsi romantika,

Vagneriui—sąjūdžio herojika, Musorgskui—tautiška gaivalybė, Borodinui—epinė praeitis...

"Dabar apie Rachmaninovą: Rachmaninovui svetimas estetinis sektantizmas, bet seni, protui neprieinami reginiai slogina jo asmenybę, ir jis, nebūdamas nitšėjistu (kaip kad Skriabinas), bet baironistu, giliai žmonišku, panašiai savo bočiams, jis vis dėlto neuina pasaulin, 'kur nėra žmonių, kur ramuma.' Jis liuosas nuo įtakų francūzo Debiusės ir ruso Liadovo."

Bendrai imant, šita Rachmaninovo charakteristika labai vykusi.

Dovidas Burliukas apie Rachmaninovą

Ižymus poetas, rašytojas, Majakovskio asmeninias draugas—Dovidas Burliukas gražiai įkainuoja Rachmaninovą:

"Apie Rachmaninovą galima ir reikia rašyti, nes, paliesdamas jo gyvenimą ir kūrybą, tyrėjas apima giliau ir plačiau, nagrinėja rusiškos ir užsieninės muzikos istoriją, o taipogi paliečia ir pagvildena klausimus kultūros, estetikos, uždavinių, su kuriais taip tampriai buvo susijusi plati ir daugiasalė S. Rachmaninovo kūryba.

"Ant muzikos galiūno, kokiu buvo S. Rachmaninovas, galima išrodyti daug įtakų—susikryžavusių atspindžių nuo kitų švyturių: Čaikovskio, Šopeno, Šumano, (romansuose) Musorgskio. Įvairiais laikais visi jie padėjo lavintis turtingai Rachmaninovo kūrybai.

"Čaikovskis, 'Eugenijaus Onegino' kompozitorius, stačiai susizavėjo ankstyvaisiais Rachmaninovo kūriniais ir rodė gyviausio susidomėjimo muzikine jaunulio karjera. Šita artima draugystė tęsėsi septynis metus; staigi 'rusiškos muzikos Puškino' mirtis nutraukė tą kūrybingą ryšį, padariusį programingą įtaką visam tolesniam kūrybiniam Rachmaninovo darbui.

"Pagal savo kūrybos pobūdį 'europietis' Čaikovskis 90-tų metų tarpdury turėjo susidurti su frontu tos 'galingos krūvelės', rusiškos 'tautinės' muzikos, vedamos Rimskio-Korsakovo. Jaunas meistro draugas ėmė gyviausį dalyvumą šioj estetinėj kovo, kas jam padėjo da ryškiau nustatyti savo muzikines pozicijas.

"VL. Majakovskis parodė, jog patys pirmutiniai žingsniai kūryboj—visada programingi. Rachmaninovo kūryba būdingai pasižymi baironizmu nusiteikimais; panašią paralelę mes randame drobėse—spalvinėse tapytoj Vrubelio simfonijose. Čaikovskio muzikai būdingas pasaulinis liūdėsis, tačiau jame pernelyg stiprus lirizmas, ir nėra jėgų kovai, pasipriešinimui, kas taip charakteringa dvasiai 'pašaulio genamo keleivio.'

“Al. Tolstojaus priklauso eilutė: ‘Nuo seno neužmirš, jog Rachmaninovas aukėjo pelną visos eilės koncertų į fondą Rusijai gelbėti, jog jis paaukojo Raudonajai Armijai Rentgeno įrengimą, jog tarybiniai kovotojai gavo dovanas pavidale šiltų drabužių, surašiotų kompozitoriaus žmonos ir dukterų.

“Niūrus protestas, kurčia ilga širdies kova prieš gyvenimą suteikia turinį daugumai įkvėpimų Sergejaus Vasiljevičo Rachmaninovo kūrinii.

“Rachmaninovas iš karto atsistojo į pirmutinės eilės rusiškos muzikos tvėrėjų, ir jojo minėtas “Preludas” ir “Barkarolė” surado pasaulinį populiarumą.

“Kantata ‘Pavasaris’ vėl parodo žavingą esmę kūrybinių Rachmaninovo pajėgumų.”

Radio Pranešimas nuo Visaslaviško Komiteto

“Maskva. Atėjo žinia apie mirtį Sergejaus Rachmaninovo.

“Rachmaninovo muzika mylima ir vertinama Tarybų Sąjungoj. Jis buvo kompozitorius giliai rusiškas savo dvasia. Jo kūriniai kėlė mintis apie plačias rusiškas erdves, o jo herojai—apie jėgą ir didybę jojo tautos.

“Tarybiniai radio klausytojai dažnai reikalauja išpildymo savo mylimų dalykų. Rachmaninovo kūriniai, ypatingai preludai, arijos iš operos ‘Aleko’, koncertai pianui be perstogės figūruoja tarpe tų reikalavimų.

“Tarybų liaudis džiugiai sveikino pranešimus apie pagalbą, parodytą kompozitoriaus savo gimtajai šaliai, panertai kare. Tarybų žmonės

ne užmirš, jog Rachmaninovas aukėjo pelną visos eilės koncertų į fondą Rusijai gelbėti, jog jis paaukojo Raudonajai Armijai Rentgeno įrengimą, jog tarybiniai kovotojai gavo dovanas pavidale šiltų drabužių, surašiotų kompozitoriaus žmonos ir dukterų.

“Balandžio pirmą dieną buvo numatomas jubilėjinis mitingas Maskvos konservatorijoje—Rachmaninovo 70 metų sukakčiai pagerbti. Dabar tas mitingas pažymės kompozitoriaus mirtį. Štai tik prieš keletą dienų Tarybinių Kompozitorių Sąjunga ir Maskvos konservatorijos direktoriai pasiuntė sveikinius Rachmaninoviui:

“Tarybų žmonės dėmingai seka Jūsų artistinę veiklą. Jie didžiuojasi Jūsų triumfais. Mes sveikiname jus, kaip įžymų rusišką kompozitorių, didžiausią mūsų laikų pianistą, puikų dirigentą,—kaipo žmogų, kurio patriotizmas karo dienos mis rado aidą kiekvieno rusiškojo širdy.”

Rachmaninovo Palaikai

Kaip jau buvo pranešta Rachmaninovo laidotuvėse, karstas su velionio palaikais tapo įdėtas į rūšį, belaukiant to laiko, kada po karui jis bus pervežtas į Tarybų Sąjungą pastoviam palaidojimui.

Rachmaninovo mirtis uždengė didelį blizgantį rusiškos muzikos puslapį. Rachmaninovo genijaus kūriniių pašvaistės vaiskiai švytruoja jojo saulėleidos krašte.

ATLYGINTI EINU

VACYS REIMERIS

Ir rytą auksuotą ir vakarą rausvą,
Saulėtom dienom, tamsiaskarėm naktim—
Jis širdis nerimauja ir verkia iš skausmo,
Taip trokšdama būti kartu su tavim.

O mano tėvynė—viena toluomoje
Su Nemuno veidu vingiuotu, plačiu,
Kankinama priešo man rankomis moja
Ir kviečia vaduot ją iš tųjų kančių.

Matau Tavo mostą, taip artimą savą,
Girdžiu aidą Tavo skausmingų dainų,—
Manoji širdis ryžtumu subangavo,
Ir aš savo tėviškės laisvint einu!

Nuliūdus sesutė palangėje rymo
Ir ašaros vilgo motulei akis;
Sušaudė tėvelį ant pilko arimo,
O brolių kur išvežė—kas pasakys?

Girdžiu ir matau jūsų skausmo platybę,
Regiu savo liaudį tarpe aimanų,—
Kerštinga ugnim mano akys sužibę,
Skubiai už jūs skausmą atlygint einu!

Atlygins manoji ranka jiems už viską:
Už smurtą, už ašaras, kraują šalies;
Manoji širdis keršto liepsnom sutvisko—
Ryt mūsų lauke ji tą kerštą išlies!

DVI VAIKYSTĖS

KOSTAS KORSAKAS

Vaikystė tavo širdį man graudina
Kare pasrūvusi žaizda skaudžia.
Abu vaikystės džiaugsmo nepažinom,
Abiem gyvenimo tokia pradžia.

Likimas vienas mūs. Dvi mūsų kartos
Vaikų dienas praradome kare.
Ir tau šiandien maža širdis apkartus,
Kaip man tada ji ašara sūria.

Atsimenu, kaip tėvą išlydėjom.
Aš mažas dar buvau, kaip tu šiandie.
Stotis. Būriai kareivių. Šaltas vėjas.
Ir jo mums paliktas gaudus sudie.

Su motiną mes du našlaičiai likom.
Kokie tušti atrodė man namai!
Tada aš supratau, kad tai įvyko
Baisi skriauda. Ir pravirkau ūmai.

Tai buvo keturioliktieji metai.
Ir priešas mūsų buvo kaip šiandie
Tas pats. Tai vokiečiai griausme granatų
Į mūsų šalį veržėsi. Tai jie

Tada vaikystės mano šviesų juoką
Nutraukė karo kruvina ugnis.
Tai jie pažinti sielvartą išmokė
Ir klaikų siaubą nemigos naktim.

Jie raukšlėm veidą motinai išrašė,
Dėl jų mus vargas prislėgė rūstus.
Tai jų nelaisvė tėvas jungą nešė
Per ketveris prailgusius metus.

Praėjo karas. Žaizdos jo užgijo,
Tik žymės liko širdyje giliai.
Joj kartulį įspaudė kalavijas,
Joj sutryptos vaikystės šipuliai

Aštriai užlūžę dar ilgai kankino
Kaip atminimas alkio ir skriaudų.
Ir kai išaugom vyrais ir merginom,
Ją prisimint mums būdavo gaudu.

Gal būt todėl mes taip taikos norėjom
Ir karo nekeitėm visa širdim.

Kai tavo motiną aš pamylėjau,
Ramia buvau apsaugęs ateitim.

Bet tu gimei taip pat, kaip aš kadaise—
Šešėlių kruviną ant lopšio tau
Jau metė karo liepsnos baisios.
Ir tavo ateity šurpiai jutau

Vaikystės savo rūstųjį likimą.
Kaip man tada, ir tau jį nešė jie.—
Tai vokiečių ginklų kurtus gaudimas
Mane atskyrė nuo tavęs šiandie.

Tai vokiečiai, iš naujo vėl įtūžę,
Sutrypė tavo žydinčius sapnus.
Po jų sunkiu batu skaudžiai palūžo
Vaikystės tavo augalas gležnus.

Kaip paukštis, išmestas iš gimto lizdo,
Taip tu našlaitis daliai palikai.
Ir jei šiandien tu lėlė rankoj vis dar
Kaip laimę buvusią laikai,

Tai tik graudžiau tavi žaislai atrodo,
Kai badas savo kaulėta ranka
Ant veido meta tau šešėlių juodą,
Ir tavo lūpų šypsena pilka

Jau vaiko metuos senatve iškrypo.
O gal—kokia baisi man ši mintis!—
Seniai tave jau geležim sutrypus
Griuvėsiuose palaidojo mirtis? *

Gal aš šiandien tave tik kaip svajonę
Iš tolo karo dūmuose matau?
Gal man net kapo neparodys žmonės,
Kurį žudikai jau supylė tau?

Ir kai šiandien aš tavąją vaikystę
Kaip gilią žaizdą širdyje jaučiu—
Ji kerštą degantį ugnim fašistams,
Ji baisų pyktį smurtui vokiečių

Į kraują man su apmaudu įlieja.
Ir už vaikystę nukankintą mūs
Tas šventas kerštas, prakeiktieji,
Tebus jums trigubai nuozmus!
Maskva, 1942. X. 14.

TARP DVIEJŲ ATAKŲ

ANTANAS VENCLOVA

P o e m a

Už medžių urgzdami liepsnojo priešo tankai.
Dar pora "Junkersų" nusivertė tankmėn.
Už kalno baigė lot užspringusios patrankos.
Pasibaigė ataka fronto ruože N.

Ataka dar viena, kurion fašistai vijo
Į kruvinas skerdynes alkanus vergus,
Apdriskėlius, lyg bandą purvinų galvijų,
Kurie tiktai trąša laukams mūsiškiams bus.

Gulėjo karininkai. Geležiniai kryžiai
Rėpsojo ant švarkų. Banditai iš SS.
Kaip sukritę jie ir koki jie nudryžę—
Šie arijai, "aukščiausi" už visas rases!

Įnirtę sviediniai ir tankų vikšrai sunkūs
Kolonos prieš traiskė lig pačių šaknų.
Tarp metalinio laužo juodas kraujas sunkęs
Ir rūko, svilo krūvos kūnų kruvinų.

Čia maišėsi keiksmas, bejėgis įnirtimas
Fašistų, išdrabstytų kraujo klanuose,
Ir geso vakaras, rūstus kaip pasmerkimas
Stiklinėse pilkų lavonų akyse.

Naktis atėjusi apgobė mūšio lauką
Sidabrine skara šviesios mėnesienos.
Girdėjai—lyg gyva pro mišką upė plaukė,
Ir lauškai suskambant vėl tolimos dainos.

Į vieną apkasą būrys draugų suėjo
Pavargę pailsėt po mūšio lig aušros.
Veidai, įdeję saulėj, pergale spindėjo,
Seniai užgrūdinti ir vėtrų, ir audros.

Jie vakarienę valgė. Muzikantas grojo.
Iš po pirštų liejosi šauni daina.
Prabilo viens karys, kai muzika sustojo:
"Draugai!"—jis tarė.—"Vėl tuojau išauš diena.

"Ir žinote, ką aš ilsėdamas galvosio?
Mąstysiu apie Dnieprą, Charkovo gatves,
Apie Donbaso laubus topolius ir uosius—
Tai jie mane į kovą ryt iš naujo ves.

"Atkeršysiu už didžiojo Ševčenkos kapą,
Už Kijevą išgriautą, apterštus namus,

Už išvogtus aruodus, net už žalią lapą,
Kuris fašisto nuplėštas nuo medžio bus."

Nutilo ukrainietis, ir prabilo rusas:
"Gera! aš tavo, drauge, skausmą suprantu.
Bet paklausyk, kodėl neapkenčiu aš prūsų
Ir tų visų... rudųjų... Augau ant krantų

"Plačiosios Volgos. Mano miestą žino
Visi. Kalinine gimiau aš, gyvenau.
Kvartalas ištisas mane vardu vadino,
Kiekvieną nameliūkštį aš tenai žinau.

"Ten mano motina gyveno sengalvėlė,
Vaikai ten mokės, mylima žmona
Man rašė laiškus. Prie namelio gėlės...
Ir štai gauja banditų kruvina

"Įsiveržia į miestą. Man širdis užverda.
Truks lūš—išmušime rudus šunis!
Ir, štai, mūs armija jiems tokį smūgį kerta,
Kad lekia jie pro langus ir duris!

"Įžengiamo į miestą. Kartuvėse vėjas
Žmonių lavonus supa. Motiną matau,
Pakartą su kitais! Paskui įsižiūrėjęs
Pažįstu aš ir žmoną. Ar sakyt dar tau,

"Kad kūdikius abudu suradau prie šilo
Aš griovyje, sniege? Staiga vienu matu
Apsiverkiau. Ir neapykanta sukilo
Tokia baisi širdy, kad aš automatu

"Sau kelią skindamasis per būrius banditų,
Veržiausi pirmyn, ugnin, įnirtęs ir baisus.
Visur—laukuos, miškuos, ir vakarą, ir rytą
Atlyginimas mano jiems kulka tebus!"

Pakėlė niūrų veidą viens raudonarmietis,
Tarp pirštų popirosą suko pamažu,
Paskui, nejučiomis ranka akis palietęs,
Nušuostė nuo kaktos jis prakaito lašus.

Dar patylėjo kiek, išleido tirštą dūmą
Ir tarė: "Atvykau nuo Nemuno krantų.
Tokių gražių dainų, tokio dangaus žydrumo
Aš niekur nemačiau ir niekur nerandu.

"Tačiau ne tai... ne tai norėjau pasakyti.
Daug mes kentėjome nuo riterių šunų.
Nuo amžių pakelėm mūs akmenis aptaškyti
Kraujų vaikų, senelių, motinų, žmonių.

"Narsi tauta manoji ilgus amžius kovės
Prieš kryžiuočius piktus, nes geidė būt laisva.
Ji tenorėjo vien ramybės ir gerovės —
Pabaltijo širdis, gražioji Lietuva.

"Mus vergė Vilhelmas, ir Hitlerio banditai
Per mano kraštą ritos kruvina vilnim.
Išdegintos sodybos, miestai išdaudyti,
Vėl akmenis, kur jie žengė, liko kruvini.

"Medžiojo miestuos jie mūs motinas ir brolius,
Marino, šaudė, daužė, korė vyrus mūs,
Nelyginant pamišėlis, kurs klieidi vienu šuoliu
Pasaulį išžudyti, išgriaut visus namus.

"O mano broliai ten. Seni tėvai ten liko.
Žmona, maži vaikai. Jais kliedžiu amžinai.
Gal nieko ten nebėr, tikslai ant lauko pliko
Liūdni kapai,—tačiau mintis vis tiek tenai,

"Kur žydras Nemunas, kur Kauno gatvės žalios,
Kur Gedimino kalnas Vilniuje senam,
Kur laisvę mums šviesusis atnešė birželis
Ir kur netekom jos biržely kruvinam.

"Jei broliams Lietuvoje fašistai kraują laka,
Reik žemę vėl išplėsti iš gnaužtų kruvinų!
Kiekvieną kartą, kai tikslai žengiu atakon,
Jaučiu, su kokia neapykanta einu.

"Ir eisiu ligi tol, kol mūs visų gimtinę
Nuo šiaurės vandenyno lig pačių Pietų
Išlaisvinsim, ir vėl mūs bendroje tėvynėje
Atgims ir Lietuva tarp seserų tautų."

Visi kariai tylėjo. Lempa vien siūbavo.
Tolumoje traskėjo šūviai paskiri.
Staiga pakėlė tamsią gražią galvą savo
Gruzinas. Karyse jam žybsėjo žvitri

Liepsnelė. Tarė jis: "Draugai! Kaukazas laisvas,
Kaip aš esu, štai, laisvas—jo kalnų sūnus!
Bet puikiai matėm mes, kas vokiška nelaisvė,
Pažinome gerai vilhelminius hunus!

"Kad sraunios mūsų upės šniokštų tarp granito,
Kad dainos mūs skambėtų kalnuose šauniai,
Kad kloniuose žaliuose mūs kaimenės ganytųs
Ir už kalnų būtų saugūs naftos šuliniai;

"Kad mūsų vynuogynai augtų ir klestėtų,
Citrinų saulėj sirptų, kriaušės, arbata,
Kad juokytų moterys, tarp vyšnių ir ranetų
Mergaitės trykštų grožiu, laime, sveikata,—

"Aš kaujuosi drauge, nes mūs bendra tėvynė.
Mūs ne viena kalba, tačiau viena širdis.
Jei jūsų laisvę priešas kruvinai pamynė,—
Ir mano vienas jam atsakymas — mirtis!"

Nutilo ir jisai. Aplink kariai sėdėjo
Iš žemės Bielorų, Volgos pakraščiu,
Uzbekijos, Altajaus, upės Jenisėjo,
Nuo tolumo Uralo atkalnių stačių.

Kiekvienas jie norėjo dar ir savo žodį
Įliet į karštą srovę nuoširdžios kalbos,
Tačiau jau brėško rytas, ir į mūšį stoti
Draugai skubėt turėjo, nes bendros kovos

Likimas jungė juos jau daug dienų, savačių.
Ir ėjo jie dabar, atkaklūs ir tvirti,
Užmiršę kruvinų karštų atakų skaičių,
Kur priešų bataljonai dūlavo rudi.

Jie ėjo ne vieni: visi laukai sukilo.
Jau užė mūsų tankai, sprogo sviediniai,
Lėktuvai artinosi, ir tenai, prie šilo,
Subruzdavo nerime juodai rudi velniai.

Ir vedė vyrus mūs valia brangios tėvynės,
Savosios žemės meilė—didelė, šventa,
Ir kerštas už skriaudas, už kraują ir žudynes,—
Lydėjo juos šventoji neapykanta.

Ir eis visi jie tol, kol Kijevas ir Kaunas,
Odesa, Vilnius, Sevastopolis, Ryga
Vėl bus laisvi, kaip vilnys, kur krantus mūs
[plauna
Ties Kronštatu, ties Murmansku, ties Palanga.
Maskva, 1942. VII. 5-6 d.

ŽYGIO DAINA

Kai mes šiandien anksti rytą kėlēm,
Sužvangėjo plieno pentinėliai,
Kai mes šiandien anksti rytą kėlēm.

Kai žirgus mes vedēm iš stainelių,—
Pabalnojom juos į tolą kelią,
Kai žirgus mes vedēm iš stainelių.

Kai mes sėdom ant žirgų šį rytą,
Ant jų kojų šaltos rasos krito,
Kai mes sėdom ant žirgų šį rytą.

Ant žirgų mūs krito rasos gailios,
Bet nei vienas kėlėsis negailis;
Ant žirgų mūs krito rasos gailios.

Ne vieni mes josim šią dienele,—
Daugel, daugel ruošias į tą kelią,—
Ne vieni mes josim šią dienele.

Ko mes kėlēm? Ko žirgus balnojom?
Gal teks joti ligi pat Dunojaus?
Ko mes kėlēm? Ko žirgus balnojom?

Jau mūs pulko prieky jodinėja
Komandieriai mūsų raudonieji,—
Jau mūs pulko prieky jodinėja.

—Komandieriau mūsų ko vyriausias,
Kur mes josim? Karą kur kariausim?
Komandieriau mūsų ko vyriausias?

—Ten mes josim, ten kariausim karą,
Kur draugai mūs fašistus lauk varo,
Ten mes josim, ten kariausim karą!

Ten mes josim, tai tenai žygiuosim,
Kur saulelė leidžias vakaruose,
Ten mes josim, tai tenai žygiuosim.

Ar per šiaurį, ar pietinę šalį—
Vakaruosna suks tasai mūs kelias,
Ar per šiaurį, ar pietinę šalį.

Kai išgirsim vokišką komandą,
Ten, žinosim, mūsų priešai randas,
Kai išgirsim vokišką komandą.

Mušim, mušim priešą mūs pikčiausią,
Ir pardono, mušdami, neklausim,
Mušim, mušim priešą mūs pikčiausią!

Vysim, vysim jį lig pat Berlyno,
Kas Tarybų Lietuva—težino!
Vysim, vysim jį lig pat Berlyno!

Liudas Gira.

IŠ NAUJO

Čia nuotaika kyla, čia nuotaika puola,
Sudūžta svajonės, kaip vilnys į uolą,
Bet vėl kai įgauni gaivinantį peną,
Iš naujo tau viltys ir laimė gyvena.

Iš naujo pavasariai slenka į grįčią,
Tarytumei burtais kas užburia tyčią;
Jėga tave kelia lyg arą drąsuolį,
Nei žvelgt nebenori į savąjį guolį.

Kalnai—ne kalnai, tu sparnais tik plasnoji,
Leki į tą šalį, kur meilė pirmoji
Tave pasitiko, šypsojos, žydėjo,
Ir širdžiai paguodą tau nešti žadėjo.

* * *

Čia nuotaika kyla ir pelkes džiovina,
Vaizdingąją viltį rytojui gaivina,
Ir žmogui, kurs drąsiai iš guolio jau kėlės,
Išdžiūvo ir pelkės, pražydo ir gėlės.

Rods, kažinkas gundo jausmus paroduoti,
Bėdų, ką palikę—daugiau nerokuoti,
O žvelgti su vilčia į rytą vaizdingą,
Ir tverti sau buitį ant žemės laimingą.

O tveriamai jėgai keliai neužverti,
Vienybės jausmai tik tebūna sunerti,
Pakils tad lyg saulė po nakčiai ir vėliai—
Mūs džiaugsmo žiedai dideli—pilnutėliai!

Stasys Jasilionis.

Ne Ašaros Gailios

*Nei ašaros gailios, nei skausmas širdyje
Didvyrių iš kapo jau nebeprikels.
Jie ilsis motutės žemelės glėbyje,
Įdubę kapai jų velėnoms užels.*

*Jie žengė į kovą už laisvę žmonijos.
Troškimai jų buvo tą kovą laimėt,
Kad brangiąją žemę apgint nuo vergijos,
Kad vargo, nelaimių nereiktų kentėt.*

*Jų kraujas pralietas už brangią ideją
Į kovą kiekvieną iš mūsų pašauks.
O mūsų už laisvę kasdien vis didėja,
Po jo gi aušrelė liuosybės išauš.*

P. Pilėnas.

RAUDA

(Atsiskiriant)

Sudie, geroji mergučelė;
 Su mano laime ir sudie;
 Turiu atlikti prievolę,
 Tokia žmonių tvarka nudien.
 Aušra mane paneigs it kalną
 Rasoje man nēr' naujų jėgų;
 Saulutė šviečia, bet man šalta;
 Nakties metu aš nemiegu.
 Išauštant teks man ašaroti...
 Širdy diegliai rod's mirtini,
 Per visą naktį reik' vaitoti...
 O MEILE! Kam taip kankini!
 Sakai: "paliaut' ir eit pavėju..."
 Aš tavimi nusivyliau;
 Tave mylėdamas silpnėju,
 Ir mirdam's šauksiu "aš myliu!"
 Tave mylėti vis mylėsiu,
 Nors būčiau kaž' kokioj' šalyj',
 Kasdien tave mylėt tesėsiu,
 Ko jieškau, viskas yr' tavyj'.
 Gal teks manęs jieškot' kapuose,
 (Aklai klausydama širdies),
 Patirsi milės reikaluose,
 Tave mylėjau lig' mirties.
 (Rusiškai parašė man nežinomas)

Sulietuvino Tylintis.

JUNGTINĖS TAUTOS

(Muzika D. M. Šostakovičiaus)

Ir saulė ir žvaigždės net ūžia
 Nuo žemės galingos dainos:
 Tai vilties pasaulio dainužė,
 Tai himnas gadynės naujos!
 Jungtinės tautos broliškai, su vėliavom,
 Maršuoja—pergalei laimėt—bendron kovon.
 Būdėkit jūs, paverptos šalys
 Po kurka tamsiosios jėgos:
 Bus kerštas žmonių visagalys,
 Kaip žaibas, kaip vilnys jūros!
 Jungtinės tautos broliškai, su vėliavom,
 Maršuoja—pergalei laimėt—bendron kovon.
 Kaip saulė nuskaidrina rytą,
 Kaip upės subėga, jūron,—
 Bus laisvė plačiai atdaryta—
 Mes žengiam gadynėn naujon!
 Jungtinės tautos broliškai, su vėliavom,
 Maršuoja—pergalei laimėt—bendron kovon.
 Harold J. Rome.

(Vertė Jonas Kaškaitis)

LAI JUODU MARU JIE IŠMIRS!

SALOMEJA NĖRIS

Pavasarių daug, Lietuva,
 Regėjai—baltų, žydinčių.
 O šiandien pražilus galva
 Tau svyra nuo švino minčių.
 Ramina giedriais rytmečiais
 Lakštutė. Bet tu nerami:
 Jau vieškeliais tavo plačiais
 Linguoja būriai svetimi.
 Ištrems tavo brangius vaikus,
 Ištuštins miestus ir sodžius.
 Tik vėjai laisvi po laukus
 Bešvilpaus tau maršus graudžius.
 Išskristi bitelė bijos
 Į saulę, į žiedų obels:
 Gal tyko nelaisvė ir jos?
 Kas priespaudą šitą pakels?

Kalba mylimoji klajos—
 Lyg ta tremtinė—be namų.
 Klegės svetima vietoj jos
 Įnirtusio šuns lojimu.
 Manai—kad tik tu, vokiety,
 Tėvyne turi, myli ją!
 Vai, moka numirt ir kiti
 Su josios vardu širdyje.
 Te akmeniu duona pavirs
 Ir dienos bežvaigždėm naktim!
 Ir juodu maru teisimirs,—
 Kas nori mum laisvę atimt.
 O žemė gimtoji, versmes
 Paversi pikčiausiais nuodais.
 Tegu tave skradžiai prasmegs
 Ateiviai—su kryžiais juodais!

KNYGŲ APŽVALGA

"AMERIKOS DEMOKRATIJOS STEIGĖJAI"

Amerikos Lietuvių Darbininkų Literatūros Draugijos Leidinyss No. 49. 364 pusl. Kaina \$2.00.

Ši knyga yra savo rūšies "encyklopedija" kovos už Amerikos Jungtinių Valstijų nepriklausomybę ir demokratiją, kokią šiandien turime šioje šalyje. Tai kolektyvis rinkinys biografijų vadų-kūrėjų Amerikos demokratijos.

Užbaigus skaityti knygą, paskutinį jos puslapį, žmogus jautiesi nepalyginamai tvirtesniu piliečiu šio krašto, nes knyga ne tik nušviečia atskirų žmonių nuveiktus darbus dėl šios šalies progreso, bet, kas svarbiausia, supažindina skaitytoją su Nepriklausomybės Deklaracija, J. V. Konstitucija ir Teisių Bilium—tais pamatiniais dėsniais, už kuriuos kovojo pirmiausia Washingtonas, Jeffersonas, Paine, Adams; vėliau—Lincolnas, Brown, Frederick Douglass ir kiti.

Iš šių įžymybių biografijų ir Amerikos istorijos bruožų, kas taipgi telpa knygos pradžioje, paaiškėja, jog kova dar toli gražu nebaigta. Deklaracija, Konstitucija ir Teisių Bilius—jų dėsniai dar nepravesti gyveniman. Anų laikų reacijonieriai visomis jėgomis trukdė Jeffersonui, Paine, Samuel Adamsui, Lincolnui ir kitiems, pilnai įkūnyti skelbiamą laisvę, už kurią didvyriškai kariavo Amerikos masės.

Kova tebesitęsia ir šiandieną. Mūsų laikais reacijonieriai trukdo Rooseveltui, Willkie'ui, Wallace'ui ir, aišku, Browderiui,—trukdo kovai už laisvę ir demokratiją. Mūsų dienų kova išsivystė į daug platesnę skalę, ji apėmė ištisą pasaulį, yra vedamas kruvinas karas prieš reakciją—fašizmą. Tačiau tikslas tas pats.

Kodėl ir kokios to priežastys, dalinai nušviečia ši knyga, ypač kas liečia Amerikos Jungtines Valstijas. Priežastys surandamos istorijoje. Gi biografijos Amerikos žymiausiųjų žmonių tampa prielaidomis šiai istorijai.

Spaudoje jau buvo keli atsiliepimai, kuriuose skambėjo, jog ši knyga pavėluota bent 20 metų. Tai tikra tiesa. Pavėluota dvejiems atžvilgiais:

1. Iki šiol lietuvių atėviąja neturėjo pilno su-

pratimo apie šalį, kurion atvyko ir patapo jos nuolatiniu gyventoju bei piliečiu. Turėjo pasitenkinti tik atskirais posakiais apie šio krašto "tėvus," k. t., Washingtoną, Lincolną ir kt. Konstitucija ar Teisių Bilius buvo suprasta didžiumoje tik tiek, kiek aktualiai vienam bei kitam teisminiai turėti reikala. Žinojimas apsirubežiuodavo dviem abstrakčiais žodžiais: "free country," ir to "pakako." Gal būtų, ne vienas dėl nežinojimo piliečio teisių tapo keno nors suvedžiotas bei ekonominiai nukentėjęs... Ši knyga, be abejo, daug daugiau būtų pasitarnavus 20 ar daugiau metų tam atgal, nors jos vertė ta pati pasilieka ir dabar.

2. Ši knyga 20 metų atgal būtų buvusi taipgi nemažai pliusu darbininkų judėjimui, nes kova prieš reakciją reikalauja pažinimo priešo, prieš kurį vedama kova. Priešas irgi turi savąją istoriją, ir kad žinoti jo dabartį, reikia žinoti praeitį, tas šaknis jo atsiradimo ir pasilaikymo. Tad ir šiuo atžvilgiu knyga "Amerikos Demokratijos Steigėjai" buvo ir yra nepavaduojamu dokumentu visuomeninės orientuotės.

Aplamai, knyga yra didelės svarbos. Kiekvieno lietuvių, gyvenančio šioje šalyje, yra pareiga ne tik skaityti, bet atsidavusiai studijuoti—susi-pažinti su Amerikos Revoliucija ir jos vadais. Yra svarbu susipažinti su Nepr. Deklaracija, Konstitucija ir Teisių Bilium, nes tik tuomet galima pilnai ir aiškiai matyti trūkumus praktiškame gyvenime, už kurių panaikinimą tankiai įgyksta aštrūs susirėmimai tarpe progreso ir regreso.

Kas liečia ideologinių bei technikinių knygos trūkumų, aišku, jų yra. Pati knygos redakcija savo įžangoje apie tai pasako netiesioginiu būdu: "Ši knyga pasirodo tuo momentu, kuomet Antrojo Pasaulinio Karo kruvinuose laukuose yra sprendžiamas civilizacijos likimas... Knyga, kaip matysite, parašyta daugelio autorių... tai skaitytojas veltui įsieškos pilno vienodumo kalboje ir rašyboje..."

Tai, žinoma, tiesa. Pilno vienodumo nėra. O vienok, kitu atžvilgiu—yra. Vienodumas tame, kad kiekvienas autorius, su mažom išimtim, aprašomąjį pasirinktą asmenį pastato virš kitų,

arba "vieną iš žymiausių vadų." Štai pavyzdžiai:

Washingtonas lošė "...neapsakomai svarbų vaidmenį Amerikos Revoliucijoje..."

"...už demokratijos plėtimą Jungt. Valst. Tomas Jeffersonas yra centralinė figūra."

"Jo vardas (Sam. Adamso) rado sau vietą visų amžių žymiausių revoliucionierių galerijoje."

"...Tomas Paine, o ne kas kitas, yra vertas vadinti Amerikos nepriklausomybės tėvu!"

Ben Franklinas, tai "vienas iš amerikiečių kovos didvyrių dėl nepriklausomybės nuo Britanijos..."

Patrick Henry "buvo vienas iš pačių pirmųjų, kurie užžiebė laisvės troškimo ugnį kolonijų žmonėse..."

John Adams "šioje kovoje buvo nepavarduojamas asmuo."

Richard Henry Lee "buvo bene pirmutinis žmogus visose Amerikos kolonijose pradėti griežta, organizuota kovą prieš Britanijos valdžios užmačius ir tt., ir tp.

Iš tų pavyzdžių, kaip matome, kiekvienas autorius "savąjį" stato pirmoj vietoje. Suprantama, pilnas turinys biografijos nusako svarbą rolės kiekvieno kūrėjo Amerikos demokratijos ir skaitytąs lengvai gali padaryti savas išvadas, kuris jų buvo nuoširdesnis, kovingesnis ir artimesnis plačiosioms masėms...

Apart to, pas autorius matosi tendencija duosnumo. Žodis "revoliucionierius" liberališkai vartojamas. Padalinta ir tiems, kuriems ir nepriklauso. Pavyzdžiui, Franklinas juomi nebuvo, nepaisant to, kokią žymią rolę sulaukė už J. V. nepriklausomybę. Jis buvo gabus diplomatas ir tipiškas "go-getter," sugebą prisitaikyti prie sąlygų...

Dar viena ypatybė vyrauja autoriuose, tai palinkimas padaryti biednais net ir tuos, kurie tokiais ir nebuvo. Kaip kur net misteriskai skamba, kaip toji pasakėčia apie Fordą: iš pradžių pardavinėjo laikraščius, valė batus, o šandie—milijonierius!

Pus. 132 ir 133 skaitome:

"Philadelphijon Franklinas atvyko 1725 m. spalio mėnesį, darbinuose drabužiuose, suvargęs, apskretęs ir labai alkanas. Pinigų jis atsiėmė tik dolerį ir nusipirko duonos, kurią valgė, vaikščiodamas gatvėmis... Franklinas nuvyko Anglijon... Londone Franklinui teko eiti dirbtį į spaustuves... Iš Londono Franklinas sugrįžo 1726 m., parkviestas Philadelphijos verslininko Denhamo veikt su juom biznyje..."

Vadinasi, alkanas, turįs vieną dolerį skurdžius, o betgi pajiegė nuvykti Anglijon 1725 m., ten dirbo spaustuvė, ir sugrįžo 1726 m., reiškia, be grašio važinėjo kaip kokis turčius. Žinant tų laikų transportaciją ir kiek lėsuodavo kelionė, tokis apibūdinimas žmogaus su realybe nesiriša. Tiesa, jis dirbo spaustuvėse ir galėjo pragyvenimui užsidirbti, bet važinėti ir įvairius eksperimentus daryti plikomis rankomis neįmanoma. Šioje vietoje trūksta objektyviškesnio nušvietimo.

Yra ir daugiau panašių netikslumų, kurių reiktų vengti mūsų spaudoje. Franklino bei kito kokio žymaus žmogaus suloštą rolę, mano su praturtėjimu, geriausia nušviečia reakcionierių atsiėmimas link jo; jam statomi paminklai ir pinami laurų vainikai, kuomet Sam Adamsui neturi gero žodžio pasakyti, arba Tom Paine'o kaulams vietos nesurado šioje šalyje!

Be abejonės, nemažai svorio padarė sąlygos, kuriose buvo rašoma ši knyga, tad pozityvė pusė nusvėrė objektyviškumą. Dvidešimt metų atgal, gal būt, būtų buvę tie patys daiktai nupiešti kitomis varšomis...

Vacius S-čius.

KARO METU MENAS SOVIETŲ ŽEMĖJ

Gavome labai įdomią, didelę žurnalo formoje knygą, pavadintą "Soviet Art in Wartime" (Sovietinis Menas Karo metu). Ją išleido Sovietų Ambasada Washingtone.

Tai nepaprastas kūrinys. Tai rinkinys trumpų straipsnelių, atvaizdų ir karikatūrų. Tik pavadinimai tų straipsnių pasako jų turinį ir svarbą. Štai keletas: "The Artist and the War"—su trauka prakalbų, pasakytų Sovietų meno atstovų susirinkime Maskvoje; "A Triumph of Russian Music," Eugene Petrov; "Music Today Must Inspire to Struggle," Nikolai Myakovsky; "Soviet Composers Today," Rheingold Gliere; "Singing for the Red Army," Lydia Ruslanova; "Music and War," Vladimir Sofronitsky; "The Moscow Tchaikovsky Conservatory," Jacob Chronukhin; "Over 200,000 Concerts and Plays at the Front," Mikhail Dolgoplov; "Leningrad Philharmonic Society in Siberia," D. Shapovalov; "A Play About the Soviet People," K. Borisov; "Our Women at the Front," K. Simonov; "The Theater of the Red Army"; "The People are an Eternal Source of Art," Alla Tarasova; "A Children's Theater in Embattled Moscow," V. Lyubimova; "Science of Hatred," M. Sholokov;

"Soviet Cinema in Wartime," M. Dolgopopolov; "A Day of War," M. Slutsky" ir tt.

Karas negalėjo užmušti ir neužmušė sovietinio meno. Jis tartum naujai sužydėjo. Jis tapo ir visos liaudies ir ginkluotų jėgų galingu įrankiu šitoje istorinėje kovoje prieš rudąjį barbarizmą.

APIE LEGENDINĮ REVOLIUCIJONIERIŲ

Iš visų didžiųjų Amerikos pirmosios revoliucijos paruošėjų ir vadų Paul Revere mažiausia žinomas, bet gal garsiausia skamba. Mokyklose, pasakose, veikaluose šis didis kovotojas perstatomas kažin kokių aistvairių raiteliu, kuris, 1775 m. pavasarį, balandžio mėnesį, išgirdęs britų armijos pasirošimą traukti į Concordą ir užgrobti kolonistų amunicijos sandėlių, žaibo greitumu jojo ir pranešinėjo žmonėms apie pavojų ir kvietė juos prie ginklo prieš didįjį priešą. Tokiu jis yra perstatomas ir piešiamas. Apie tokį Paul Revere yra sukurta plati liaudies legenda. Tiek tik apie jį ir težino Amerikos plačioji visuomenė.

Betgi Paul Revere buvo daug daugiau, negu raitelis. Tasai legendinis jo žygis buvo tikrai vienas iš daugybės panašių jo darbų. Kur tikrai reikėjo skubiai pranešti žinią revoliucijos reikalais, ar į Philadelphia, ar į New Yorką, Paul Revere apsiėmė ir greitai atliko. Jis buvo vadinamas "ekspresu"—greituju traukiniu. Jis puikiai mokėjo joti. Jo fizinė sudėtis leido jam dažnai kelias dienas ir naktis joti beveik be pertraukos ir ištesėti. Jis žinojo kelius ir mokėjo pralysti pro britų atsargias akis.

Bet, kaip sakytą, šis jo darbas buvo tikrai mažai dalis jo abelsos revoliucinės veiklos. Apie tai plačiai paduoda Esther Forbes savo neseniai išleistoje knygoje "Paul Revere and The World He Lived In." Knyga labai įdomi, kupina smulkmenų apie to kovotojo kilmę, gyvenimą ir veiklą. Tik gaila, kad jos dvasia ir atsinešimas linkui Amerikos revoliucijos svetimi Amerikos tradicijoms. Autorės simpatijos aiškios: torių ir britų pusėje. Kartais visai atvirai ji apverkia jų "vargus" ir nelaimes. Tuo tarpu visą didįjį revoliucinį sąjudį Bostone pirma revoliucijos perstato kažin kokių laukinių, barbariškų gaujų judėjimu, kurį išvytė, palaikė ir vadovavo "karjeristai" Sam Adams, James Otis, John Hancock, Joseph Warren ir kiti. Paul Revere ir kiti buvo tikrai Sam Adams įrankis.

Tokia tos knygos dvasia. Tačiau, kaip jau sakytą, jos medžiaga apie Paul Revere supažindina mus su tuo legendiniu revoliucijonierium,

kaip vadu ir kovotoju už žmonių laisvę ir demokratiją.

Paul Revere buvo francūzų kilmės. Jo tėvas Apollos Revoire buvo protestantas, huguenotas, pabėgęs nuo tironijos iš Francijos ir pasiekęs šį didelį, naują kraštą 1715 metais, išlipęs Bostone. Garsusis sūnus Paul gimė 1735 metais. Kiek paaugęs jis išmoko sidabrakalvio amato ir greitai tapo puikiausiu tos rūšies amatininku. Kaip puikaus amatininko jo vardas garsiai skambėjo Bostone ir visoje apylinkėje. Jo rankomis padirbtų sidabrinių daiktų ir šiandien dar randasi šimtai turtingųjų namuose bei muziejuose.

Dar visai jaunas būdamas Paul Revere sueina į kontaktą su Sam Adams, John Adams, Hancock ir kitomis revoliucinėmis garsenybėmis ir aktyviai įsitraukia į didįjį revoliucijos paruošimo darbą. Jis tvirtas ir drąsus savo įsitikinimuose ir visuose vaduose turi didelį pasitikėjimą. Jis tampa vienu iš vadų garsiosios organizacijos Sons of Liberty, kuri buvo kūnas ir kraujas revoliucinio judėjimo visoje Massachusetts kolonijoje. Jis vadovauja tos organizacijos šiaurinės Bostono dalies skyriuje. O tie Sons of Liberty buvo darbo žmonių, amatininkų judėjimas. Paul Revere, kaip garsus ir žinomas sidabrakalvis, stovi to judėjimo priskyje ir sudaro taip svarbų ir reikalingą ryšį tarpe darbininkijos ir intelektualų bei buržuazinės visuomenės revoliucinės vadovybės. Nebuvo tokio revoliucijonierių susirinkimo ir tokios demonstracijos prieš Britaniją, kurioje Revere nebūtų aktyviai dalyvavęs ir prisidėjęs prie sudarymo. Jam buvo žinomos visos revoliucijonierių slaptybės, visi judėjimo posūkiai.

Taigi, tie susisiekimai ir pranešinėjimai, kuriuos Paul Revere taip gerai atlikdavo, buvo tikrai mažai ir ne pati svarbiausia jo veiklos revoliucijos reikalui dalis.

Paul Revere buvo nepaprastų gabumų žmogus. Kai revoliucija išmūšė ir prieš kolonistus kilo pati svarbiausia ginklų ir amunicijos gaminimo problema, Revere puola ir imasi to darbo. Jis gamina kanuoles ir amuniciją. Jam valdžia paveda pastatyti amunicijos fabriką Canton, Mass. Fabrikas ir šiandien žinomas Revere Copper and Brass vardu. Jeigu tuomet Revere fabrike dirbo tikrai 50 darbininkų, tai šiandien ten gamina ginklus daugiau kaip dešimt tūkstančių darbininkų! Ir tam pačiam tikslui: karui už žmonių teises ir laisvę!

Iš Esther Forbes knygos sužinome dar vieną svarbų dalyką apie Paul Revere veiklą. Jis savo mokslą piešti, braižyti ant metalo panaudojo

agitacijai už revoliuciją. Jeigu išėjo koks lapolis, papuoštas revoliuciniais braižiniais prieš ti-ronus, tai buvo Paul Revere darbas. Jis tuomi pamokino visų laikų kovotojus panaudoti meną—dailei laimėjimui žmonių savoms idejoms.

Paul Revere mirė 1818 metais, aštuoniasdešimt trijų metų visų gerbiamas ir mylimas senelis, pasilikęs ištikimu savo idejoms iki paskutinio ir amžino užmerkimo savo akių.

TARP DVIEJŲ DIDŽIŲJŲ TRAGEDIJŲ

Tik dabar gavau progą perskaityti Upton Sinclairio dar 1941 metais išleista knygą "Between Two Worlds" ("Tarp Dviejų Pasaulių"). Knyga turi 860 puslapių. Labai įdomaus skaitymo be galo daug. Nors knyga pavadinta novele, bet, kaip ir didžiama Sinclairio kūrinys, daug arčiau stovi raportazo. Jis joje dėsto-raportuoja įvykius ir sąjudžius, paduodamas jų vietas ir jų dalyvius tikrais jų vardais. Jo dirbtinieji charakteriai tiktai tiek svarbūs, kiek jie padeda knygos autoriui surišti ir išryškinti tikruosius istorinius įvykius labai svarbaus laikotarpio ne tik Amerikos, bet viso pasaulio gyvenime, būtent, tarpe pabaigos Pirmojo Pasaulinio Karo ir didžiosios 1929 metų panikos Amerikoje.

Ši knyga yra tiktai tąsa jo pirmiau parašyto veikalo "Dragon's Teeth." Paskui Sinclair parašė dar dvi storas knygas—"World's End" ir "Wide is The Gate." Ta pati fiktyvė kapitalistinė Budd šeima jo subjektas. Tos šeimos jaunuolis sūnus Lanny Budd—vyriausia figūra. Dėl parankesnio aiškinimo europietiškos scenos ir įvykių, Sinclair Lanny apgyvendino Europoje, Francijoje, prie pat mėlynųjų Viduržemio jūrų turčių ir išdykėlių kolonijoje. Jis ten gyvena su labai gražia, arti keturių dešimtų metų motina Beauty. Tai buvus tikra gražuolė, bet neturtinga, tarnavus už modelį artistams, piešėjams. Įsimylėjo jį turtingą Bobbie Budd ir susilaukė sūnaus. Bobbie norėjo ją apsisivesti, bet jo tėvas griežtai pasipriešino: vesi ją, girdi, negausi nei cento iš mano didžiųjų turtų. O priešingas jis buvo gražuoliai tapti jo sūnaus žmona todėl, kad jis matė pas vieną artistą jos nupieštą gražų paveikslą visai nuogėje pozėje. Beauty pasigailėjo Bobbie ir atsisakė ženytis. Bet Bobbie Budd sutiko jai ir jos sūnui mokėti po \$1,000 j mėnesį ir išsiuntė juos Europon gyventi. Gi Bobbie tuojau apsisėdė su savo klasės rimta mergina ir susilaukė nemažos šeimos. Jis tapo stambiu milijonierium, amunicijos magnatu ir žibalo pramonės karalium. Tad jam rūpėjo visoks biznis, ypatingai ryšiai su užsienio kapitalistais. Jis turėjo

sekti visus tarptautinius įvykius, kištis ir teirautis apie visokias tarptautines taikos ir repetracijų konferencijas. Jam pavyko sūnų Lanny pasiųsti į taikos konferenciją 1919 metais. Lanny, nors dar jaunas, irgi pusėtinai išgudrėjo. Jis paskui užmezgė plačias pažintis su diplomatais ir laikraštininkais. Jis dalyvauja, nors tik kaippo žiūrovas ir tēmytojas, visose tose konferencijose: seka jas, stebi intrigas ir šūnybes, raportuoja tėvui; padeda jam vairuoti biznio reikalus. Bobbie Budd dažnai aplanko savo sūnų Lanny ir jo buvusią mylimą gražuolę Beauty Blackless.

Knyga kupina meilės tragedijų. Beauty susimylė su francūzų piešėju Marcel Detaze, kuris savanoriai nueina į karą ir žūsta, palikdamas labai daug savo kūrinų. Paskui Beauty įsimylė jį jauną, beveik to paties amžiaus, kaip jos sūnus Lanny, vokiečių karininką, kaizerio šnipą; išgelbsti jo gyvybę ir išgyvena su juo aštuonius metus. Paskui jis ją palieka. Tada Beauty, būdama nebe jaunuolė, apsisėda su religiniu fanatiku Dingle ir pati pradeda tikėti į visokius burtus.

Lanny irgi keistos meilės auka. Dar visai jaunas būdamas, dar gyvendamas pas tėvą Connecticut valstijoje, Newcastle palociuose, turi intymių ryšių su viena aktorka. Paskui įsimylė su francūze, dviejų vaikų motina, žymaus francūzo žmona, savo motinos amžiaus. Po šešių ar kiek metų jo mylimoji Marie miršta vidurių vėžio liga. Jis vėl susimylė ir gyvena su anglika turtole, taip pat buvus vaikų motina, kuri paskui jį pameta, nusitaria gyventi su savo vyru ir vaikais. Pagaliau Lanny susitinka su Irma Barnes, našlės Fanny Barnes duktere, kurios, tos dukters, turtai siekia 23 milijonus dolerių ir kuri skaitoma turtingiausia mergina pasaulyje. Jiedu apsisėda ir gyvena "kaip žmonės."

Lanny iki šio laiko, iki apsisėdimo su Irma Barnes, iki 1929 m. verčiasi, dar gerą biznį supirkinėdamas ir pardavinėdamas piešybos kūrinius, ypatingai savo motinos buvusio vyro piešėjo nabašninko Marcel Detaze. Jis kaip ir netikėtai užmezga ryšius su Italijos ir Francijos revoliuciniu darbininkų judėjimu, dar padeda jiems finansiskai, net paskui lanko marksistinę mokyklą. Jis mato pakylant Italijoje Mussolinį ir jo barbariškas fašistines gaujas su jų teroru prieš darbo žmones. Per jo motinos mylimąjį vokiečių fašistą Kurt Meissner jis dažnai aplanko Vokietiją ir tēmija Hitlerio pasirodymą ant scenos ir augimą nacių judėjimo, atkreipto prieš žydus ir prieš visą svieta.

melą ir prigavystę jį baisiai fiziškai kankina, tiesiog sumėsinėja iki visiškos bejėgybės, vienok jis taip linksmas, taip smagus, jog jam pavyko pasiekti tikslą, kad vos pajudindamas lūpas, jis mokina draugus nenuliūsti, nebijoti mirties, nes ta jų mirtis, tos jų baisios kančios, nebus veltui!

Veikalas "Hostages" vaizduoja ne vien tik tų kelių įkaitų paskutinių penkių dienų gyvenimą. Jame plačiai nušviečiamos, pagelba susipratusio darbininko Breda ir jau minėtos susipratusios jaunos darbininkės Milada Markova, Čechoslovakijos liaudies didvyriškos pastangos išsilaivinti iš vokiškų kryžiuočių priespaudos.

ANKSTI UŽGESUSI ŽVAIGŽDĖ

Pažangioji Amerikos visuomenė daug laukė ir tikėjosi iš Thomas Wolfe. O jis jai labai daug zdėjo. Tik gaila, kad atėjo žiaurioji mirtis ir tą jauną talentą pasikvietė pas save.

Maždaug taip kalbėjo pažangieji rašytojai išgirdę apie belaikę mirtį Thomas Wolfe.

Wolfe mirė 1938 metų rugsėjo 15 dieną visai nesulaukęs 38 metų. Mirė plaučių uždegimu John Hopkins ligoninėje Baltimorėje.

Wolfe rašė be galo daug. Sakoma, kad jis paliko kelių pėdų aukščio rankraščių stirtą—viso labo milijoną žodžių! Retas kuris ir senas autorius yra tiek parašęs per visą savo kūrybinį gyvenimą.

Iš tų rankraščių, po jo mirties, Wolfe prieteliai išrankiojo, suredagavo ir išleido jau tris knygas. 1939 metais buvo išleista "The Web and the Rock," 1940 metais—"You Can't Go Home Again" ir 1941 metais—"The Hills Beyond." Gyvam jam esant, jo paties priežiūroje, buvo išleista trys žymesni jo veikalai, būtent: "Look Homeward, Angel," "Of Time and The River" ir "The Story of a Novel."

Wolfe, matyt, yra daugiausia parašęs trumpų apysakėlių. Ši jo vėliausia knyga, tai yra, "The Hills Beyond," irgi yra rinkinys trumpų apysakų, vaizdelių. Tiktai viena iš jų yra ilgoka ir tuo pačiu pavadinimu, kaip ir knyga. Šitoje apysakoje, tai yra, "The Hills Beyond," Wolfe piešia pietinių valstijų gyvenimą Civilio Karo ir rekonstrukcijos laikotarpio gadynėje. Tam jis panaudoja plačią ir seną Joyner šeimą.

Iš karto buvo manyta, kad ta šeima Joyner buvo Wolfe paties protėviai ir tėvai ir pagaliau jis pats. Tačiau gana ilgoje pastaboje apie Thomas Wolfe gyvenimą, telpančioje gale šios knygos, Edward S. Aswell teigia, jog visi rimti tyrinėjimai esą pilnai įrodę, kad Joyner šeima yra grynai fiktyvė; beveik nei vienas joje charakteris nėra panašus į Wolfe artimuosius. Taip lygiai tvirtinanti ir Wolfe žmona, našlė.

Negaliu sakyti, kad tos "The Hills Beyond" knygos apysakėčios mane sužavėjo, bei padarė labai gilų įspūdį ir arba atidengė autoriuje tikrą genijų, ar tai savo turiniu, ar forma, ar grožiu. Daugumoje jos liūdnos, klaidingos ir net desperatiškos. Jų žmonės nieko gero, nieko aukšto, prakilnaus bei gražaus šioje ašarų pakalnėje nemato. Visur viskas juoda, tamsu...

Neigi aš jose radau ką nors labai pažangaus bei gilaus. Žinoma, negalima autorių spręsti iš tos jo vienos knygos—dar iš tokios, kuri išleista be jo ir kuri susideda iš įvairių paliktų rankraščių. Gal autorius nė nemanė, gyvas būdamas, kad jos tiek geros, jog užsitarnautų išleidimo knygos formoje. Gal jis tik rašė ir krovė, palikdamas mintis neapdirbtas, neišbulintintas. Kitų Thomas Wolfe veikalų man skaityti neteko.

Salietais.

BŪKITE VISI³⁶ APSIDRAUDĘ NUO VISOKIŲ NELAIMIŲ

Karo metu žmogaus gyvastis yra didesniame pavojuje.
Daugiau sužeidimų ir kitokių nelaimių

- Kiekvienas šeimos narys turėtų būt šiuo metu apdraustas.
- Lietuvių Darbininkų Susivienijimas kaip tik ir suteikia tokią apdraudą.
- Nauji nariai priimami nuo 2 metų iki 60 metų amžiaus.
- Didelis pasirinkimas apdraudos—pomirtinės ir pašalpos.
- Galima apsidrausti ant—

\$100, \$150, \$300, \$500, \$600 ir \$1,000

Pašalpos į savaitę moka \$6, \$9, \$12 ir \$15.

Mėnesinė mokesčiai pigiausia.

Dabar vajaus laikas: visiems įstojimas veltui.

Per 12 metų savo gyvavimo LDS išmokėjo virš \$550,000 savo narių pagalbai. Vienintelė lietuvių organizacija, kuri išmoka kareiviams pilną pašalpą ir pomirtinę, nepaisant kur juos nelaimė patiktų.

LDS yra priešfašistinė organizacija, visokiais būdais remianti karo pastangas sudaužyti fašistinę Ašį. Įsirašdami į LDS, jūs prisidėsite prie karo laimėjimo.

LDS yra vienatinė lietuvių organizacija, kurioje lietuvių jaunimas turi geriausių progų veikti sporto ir kultūros srityje.

LDS kuopos gyvuoja visose svarbesnėse lietuvių kolonijose
LDS NARIAI GAUNA VELITUI LAIKRAŠTĮ "TIESĄ"

Del platesnių informacijų kreipkitės į vietinę LDS kuopą
arba sekamu adresu:

Lietuvių Darbininkų Susivienijimas

419 Lorimer Street
Brooklyn, N. Y.

